

ढोलाभाइनी वार्ता.

२३८-२५

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮-૨૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડોલ, મારુની વાત

વિષય ૬-૧૩

ૐ

હોલા મારુની વાર્તા.

(પ્રાચીન કથાપરથી સુધારા વધારા સાથે)

સંપાદક અને પ્રકાશક,
બુકસેલર મંગળદાસ જોષીતારામ શાહ.
રીચીરોડ—અમદાવાદ

આ પુસ્તકના સર્વે હક પ્રકાશકે પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે
માટે તેમની પરવાનગી સીવાય કોઈએ છાપવું છપાવવું નહિ.

પ્રત ૪૦૦૦

આવૃત્તિ ૨૭

સને ૧૯૨૮

સંવત ૧૯૮૪

અમદાવાદ ખાનસર નાકાથી મનહર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણપતસમે છાપ્યો.

કિંમત ૦-૮-૦.

મહેર ખબર.

બુકસેલર મંગળદાસ બેઠતારામના પુસ્તકો-
લયમાં વેચાતાં પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

સદેવંત શાવળીંગા	૦—૮—૦	હોથલ પદમણી	૦—૧૨—૦
મજરામાફની વાત્રી	૦—૮—૦	છેલજરાર	૦—૧૨—૦
ગુલબંકાવળી	૦—૮—૦	કહાના કુંભારની વાત્રી.	૦—૮—૦
ખરાસ કરતુરી	૦—૮—૦	ખેલતો પલંગ	૧—૦—૦
સુંદર કામદાર	૦—૮—૦	ચતુર સુંદર (ચૌદ ભાગ)	૦—૧૨—૦
પારસમણી	૦—૮—૦	જસમા ઓડણ	૦—૫—૦
ભકત સીરોમણી	૦—૮—૦	કળિકૌતક	૦—૮—૦
ભજન સાગર	૦—૮—૦		

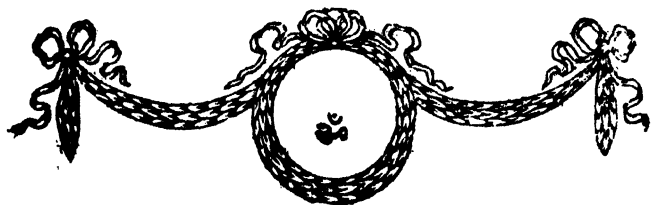
લયંકર જુતાવળીનો જેબી ચમત્કાર ૦—૮—૦

એ સીવાય અમારી પાસેથી તમામ જાતનાં પુસ્તકો સામટાં તેમજ છુટક મળી શકશે. એક વખત મંગારી ખાતરી કરો. વેપારીઓના ઓર્ડર પર પુસ્તકું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવનાર.

બુકસેલર મંગળદાસ બેઠતારામ શાહ.

સીવાસી—અમદાવાદ.

ઢોલા-ભારની વાર્તા.

પ્રકરણ ૧ છું.

તીર્થયાત્રા.

ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશમાં ભાવનગરનું રાજ્ય આજે પણ પ્રથમ પંકિતમાં આવે છે. ભાવનગરથી આશરે નવ માઈને અંતરે સોનાગઢ નામનું એક નગર આવેલું છે. એ સોનાગઢથી ચાર માઈને ટોડાટોડી નામનું એક નહાતું ગામ છે. એ સ્થળ પ્રાચીન કાળમાં અતિ પ્રખ્યાત હોય ત્યાં નરવરકોટ નામનું એક નગર અસ્તિત્વ ધરાવતું હતું. પરંતુ હિતપતિ પછી વિકાસ અને વિકાસ પછી અંત એ ક્રમ પ્રમાણે જુના જમાનાના એ નગરનો હાલમાં સર્વાથા વિનાશ થયો છે. તે સાથે એ શહેરની પ્રસિદ્ધિતી કાળનો કોષ પણ પ્રકારનો નિર્ણય થયો છે એવાં સાધન અત્યારે મળી આવતાં નથી; છતાં હંત કથાઓ અને ખીજ જે કાંઈ સામગ્રી મળી આવે છે તે હિમરથી હજારો વર્ષ પૂર્વે નવરકોટ નગર પૂરી જાહો-

જલાલીમાં હોવું જોઈએ એમ માની સકાય છે. ભૂતકાળનું એ નગરનું પ્રભાવશાળી અસ્તિત્વ વર્તમાનકાળની ઠોકરો ખાઈ બવિધ્મના ચિર અધિકારમાં લુપ્ત થઈ ગયું છે.

આપણી આ પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ કથાનો જે દિવસે આરંભ થાય છે તે દિવસે નરવરકોટ નગરમાં આનંદના તરંગો ઊછળી રહ્યા હતા. નગરની પ્રજા સુખી, સંતોષી તથા પૈસેટકે સુખી હોય એમ તેમનાં પ્રપ્રદિવિત મુખમંડળો અને ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો ઉપરથી સમજી શકાતું હતું. ઝંઝરના ઝંકાર કરતી ખેડલાં માંથે લાઇ જળ ભરવા જતી સુંદરીઓનાં અંગ નિરોગી, રૂપવાન અને ઘાટીલાં દેખાતાં હતાં. તેમનો પરસ્પરનો વિનોદ તેમની સ્થિતિ સુખી હોવાની સાક્ષી આપતો હતો. આખા નગરના રાજમાર્ગને આસોપાલવનાં તોરણો તથા પુષ્પહારોથી શુભારવામાં આવ્યો હતો. શાન્તિરક્ષકો રાજમાર્ગ ઉપર ગિર્દી થતી અટકાવતા હોવાથી કોઈ રાજવંશીના સત્કારની ધામધૂમ થતી હોય એવો સહેલાઈથી ભાસ થતો હતો. પાઠશાળાઓમાં રજા હોવાથી ન્દાનાં બાળકો અવનવાં વસ્ત્રો પહેરી શેરીઓમાં સોળતીઓ સાથે આનંદ કલ્લોલ કરતાં હતાં. સહુથી વિશેષ ધામધૂમ રાજમહાલય પાસે હતી. કેમકે નરવરગઢનો રાજા નારસિંહ તેની રાણી વિમળદેવી આજે પર્વનો દિવસ હોવાથી સિંહપુરીમાં આવેલા અલ્હકુંડ તરફ સ્નાનાર્થે જનાર હતાં. અગાઉથી અલ્હકુંડ તરફ માણસો મોકલી અવણી વગેરેનો બદોબસત કરી રાખવામાં આવ્યો હતો.

શુભ મુહૂર્તે રાજા રાણી રથમાં બેઠી. તેમની સાથે એક બાળ રાજકુમારને લઈ બેઠી. આજા થતાં સારથીએ અશ્વો ચલાવ્યા. રથ ઝડપથી સિંહપુરી તરફ જવા લાગ્યા. રસ્તે જતાં પ્રજાજનોએ તથા રાજકર્મચારીઓએ રાજકુટુંબનો ધણો સત્કાર કર્યો. રાજાએ સ્નેહ-

બીની નજરથી સહુનો સત્કાર સ્વીકાર આગળ વધવા માંડ્યું.

નગર વટાવી રથ આગળ જવા લાગ્યો. વસંતતત્ક આલસી હોવાથી પ્રકૃતિદેવીએ મન હરી લે એવું 'સૌન્દર્ય' ધારણ કર્યું હતું. પશુ પંખીઓનો મધુર કલરવ સંભળાતો હતો. શરીરને સુખદાયક શાય એવો વાયુ વિહરતો હતો. રાગ નારસિંહ કુટુંબ સહિત પ્રકૃતિની મનોમુગ્ધકર શોભાનું દર્શન કરતો આગળ જતો હતો.

યથા સમયે છાવણીમાં જઈ પહોંચી રાજકુટુંબે મુકામ કર્યો. એ છાવણી બ્રહ્મકુંડની નજીકમાંજ હતી. છાવણીમાં વસેા બદલી રાજકુટુંબે જઈ બ્રહ્મકુંડમાં રનાવ કર્યું પછી નજીક આવેલા શિવાલયમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો.

રાણા નારસિંહ અને તેની રાણી વિમળ દેવીએ પૂજા કરવા બેસવાનું હોવાથી રેશમી વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. નારસિંહ અને વિમળદેવી આદર્શ દંપતિ જેવાં દેખાતાં હતાં. નારસિંહના લલાટ ઉપર રાજતેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું. તેનું અંગ કદાવર હતું. વિમળદેવી તેમણે પોતાની સાથે લીધો હતો તે એમનો એકનો એક લાડકવાયો પુત્ર ઢોલો હતો, એ કુમાર ઉપર રાગ રાણીના ભાવિ સુખની આખી ધમારત ચણાયલી હતી. નામ ઢોલો હોવો છતાં તેની બુદ્ધિ ધણી દુરદર્શી હતી. એ બાળકુમારનું રૂપ અવર્ણનીય હતું. બાલ્યાવસ્થા હોવા છતાં તેની રૂપછટા હરકોઈને આંજ નાખે એવી આકર્ષક હતી.

જે શિવાલયમાં રાગ રાણીએ પ્રવેશ કર્યો તે ધણા જુના જમાનાથી કળના પ્રહારો સાથે ટક્કર ઝીલતું કાયમ રહ્યું હતું. દંત કથા ઉપરથી એમ માલૂમ પડે છે કે, એ શિવાલય નળ રાગએ અંધાબ્યું હતું. તથા સિંહપુરીની સાથેજ તેની રચાપના કરવામાં આવી

હતી. હાલમાં જે જગ્યાએ શિહોરનગર આવેલું છે તેની નજીક જોમત્રી નદીના તટપ્રાંત ઉપર સિંહપુરી નામની નગરી આ કથાનક પ્રસંગે આવેલી હતી, કેટલાક શોધકોની એવી ધારણા છે કે, નળરાજની વિદલ્ભનગરી પણ એ સ્થળેજ આવેલી હતી. નળરાજના વંશજો દિમાલય તરફ આત્યા ગયા તથા વિદલ્ભનગરીનો વિનાશ થઈ ગયો. અમુક વખત સુધી એ સ્થળ ઉજ્જવળ થઈ રહ્યું. ત્યારે પછી વડવાના નરેન્દ્ર સિંધપુત્રના કુમાર સિંહસિંધુએ એ ઠેકાણે સિંહપુર નગરની સ્થાપના કરી. વળી પાછો અમુક વખત વીતી ગયો એટલે વાઘેલા રાજાઓએ એ નગર જીતી લઈ ત્યાં શૈવધર્મની સ્થાપના કરી. જે વખતની આ વાર્તા રજૂ કરવામાં આવે છે એ વખતે સિંહપુર વેરાટનગરની સત્તા નીચે હતું.

રાણો નારસિંહ વિવિધ પર્વ પ્રસંગે બ્રહ્મકુંડમાં સ્નાન કરવા અને શિવાલયમાં પૂજન કરવા આવતો હોવાથી પૂજારીમંડળ તેને સારી રીતે પિછાનતું હતું. પૂજારીઓને રાજકુટુંબ તરફથી પુષ્કળ દાન દક્ષિણા મળવાનો સંભવ હોવાથી તેમણે સારી રીતે રાજા રાણી પાસે કેન્દ્રાશૈશ્વરની પૂજા અર્ચના કરાવી. રાજકુટુંબે ધન દક્ષિણાથી પુરોહિતોને સંતૃપ્ત કરી નજીક આવેલી પોતાની જાવણીમાં પ્રમાણ કર્યું.

રાજવંશી વસ્ત્રો પહેરી રાણો નારસિંહ પોતાના તંજૂમાં એક-મુખાસન પર બેઠો બેઠો હુકકો પીતો હતો એવામાં એક ચોપદારે અંદર આવી વિનયથી નમન કરી કહ્યું, “ મહારાજ ! કચ્છ લખપત રાણા રજમંત્રસિંહનો એક સરદાર આપની મુલાકાત ઇચ્છે છે. ”

“ તેમને સન્માન સહિત અત્રે લઈ આવ. ” નારસિંહે મુલાકાતની રજૂઆત આપી.

વિના વિલંબે ચોપદાર પેલા સરદારને અંદર મૂકી ગયો. સરદારે નારસિંહને નમન કરી કહ્યું, “ મહારાજ ! કચ્છ લખપતના રાજેન્દ્ર રણુમલસિંહજી આઠ ક્વિસથી કેલાસેશ્વરની પૂજા નિમિત્તે અત્રે આવેલા છે. આપના અત્રે પધારવાના સમાચાર મળતાં આપની મુલાકાત તેમજ મૈત્રી કરવાની તકિવ ઇચ્છા તેમના મનમાં ઉપજી છે. મહારાજ રણુમલસિંહજીની હાવણી અહિંથી કેવળ અડધા માઈને અંતરે છે તેથી જો આપશ્રી કૃપા કરી ત્યાં પધારશો તો આનંદમાં વધારો થશે.

“ સરદાર ! તમે આસન ઉપર બેસો. તમારા માનવંતા મહારાજશ્રીનો પરિચય થવાથી હું ધણો પ્રસન્ન થઇશ. સમાન ગુણુ સ્વભાવ તથા પ્રતિષ્ઠાવાળા પુરુષોની મૈત્રીજ સંસારમાં શોભે છે. ” નારસિંહે કહ્યું.

સરદારે નજીક પડેલા એક આસન ઉપર બેસી કહ્યું “ મુલાકાત વખતે આપને કયો વખત અનુકૂળ થશે ? ”

“ પ્રવાસના શ્રમથી આજે હું કંટાળેલો હોવાથી આવતી કાલે રહાંજે જરૂર મુલાકાત માટે આવીશ. ” નારસિંહે કહ્યું,

“ આપને તથા રાજકુટુંબને સન્માન સાથે લઇ જવા અમારા માણુસો કાલે યથા સમયે આવશે. હવે હું રજા માણુ છું. ” સરદારે કહ્યું.

નારસિંહે રજા આપી એટલે સરદાર નમન કરી વિદાય થયે.

પ્રકરણ બીજું.

કપટ કારસ્થાન.

રાજખટપટ જેવી ખટપટ જગતમાં બીજી કોઈ નથી. રાજખટ-પટને લીધે અનેક નિર્દોષ નરનારીઓનાં લોહી રેડાય છે, છળપ્રપંચના દાવ ખેલાય છે, બાલાં બોળાં માણસો કુટિલ કુકર્મીજનોની કપટ જાળનો શિકાર થાય છે, અમૃતના પ્યાલામાં ઝેર ભેળવાય છે. દૂંકમાં એટલુંજ કે, રાજખટપટને પરિણામે જે કાંઈ ન થાય તે ઓછું છે. વળી રાજ્ય હોય ત્યાં ખટપટનું અસ્તિત્વ અવશ્ય હોય છે. રાજ બાહોશ હોય છે, મુત્સદ્દી તથા દીર્ઘદર્શી હોય છે તો ખટપટને પ્રબળ રૂપ ધારણ કરવા દેતો નથી; પરંતુ રાજ બોળો અગર સ્વેચ્છાચારી હોય છે તો તે ખુશામદીઆઓની ખુશામદથી છાપરે ચઢે છે; પ્રપંચીઓની સલાહ સાચી માની નિર્દોષોને અન્યાય આપે છે, સ્વાર્થ સિદ્ધિ માટે રાંકડી પ્રગ્નને કચડી નાંખે છે અને અંતે પોતે પણ બેહાલ બની કમોતે મરે છે.

નારસિંહ રાજ બહાદુર જવાંમદ્ હોવા છતાં ધર્મ તરફ તેની વિશેષ પ્રીતિ હતી; છળકપટના દાવથી તે અળપ્પ્યો હતો. ગમે તેવા માણસ ઉપર તે એકાએક વિશ્વાસ મૂકતો હતો. તેની આવી પ્રકૃતિને લીધે ઘણી વખતે એણે ઠોકરો ખાધેલી હોવા છતાં તેનો સ્વભાવ સુધર્યો નહોતો. અમરો મકવાણો કરી એક બદમાશ માણસ પોતાની હુમ્યામથી નારસિંહના રાજતંત્રમાં ધણો ફાવી ગયો હતો તથા નારસિંહ હરેક વાતમાં એ સાધુ વેશધારી જીવતાનની સલાહ લેતો

હતો. અમરો મકવાણે સલકા કુળમાં ઉત્પન્ન થયો હતો; પરંતુ તે વાત તેણે સફાઈથી છુપાવી રાખી હતી.

નારસિંહ જે કોઈ સ્થળે જતો તે દરેક સ્થળે અમરો મકવાણાને સાથે રાખતો હતો. બ્રહ્મકુંડના આ વખતના પ્રવાસમાં પણ એ કાળો નાગ સાથે આવેલો હોય તેનો ઉતારો એક જૂદા તંબૂમાં હતો.

રાતનો વખત હતો. મંદિરનાં દાર ધણા વખતથી બંધ થઈ ગયેલાં હોવા છતાં સિંહદાર ઉપર દીપકો સળગતા હતા. નારસિંહની છાવણીમાં શાન્તિ છવાઈ રહી હતી. કેવળ રાજા નારસિંહ અને રાણીના તંબૂ આગળ પહેરેગીરો ખુલ્લી તલ્વાર હાથમાં લઈ પહેરો ભરતા હતા. મધ્યરાત્રિ થવાને હવે વધુ વાર નહોતી. જીવ જગત નિંદ્રાધીન થઈ ગયેલું હોવા છતાં અમરો મકવાણાના તંબૂમાં કાંઈ છુપી મસલત ચાલતી હતી.

પોતાના તંબૂમાં એક સુખાસન ઉપર અમરો મકવાણો બેઠો હતો. કસુંબાની કેફ તેની વારંવાર ઘેરાતી આંખોમાં સાફ દેખાઈ આવતી હતી. વચ્ચે વચ્ચે તે ટુકકાનો દમ મારતો હતો અને ટટાર થઈ પોતાની પાસે બેઠેલા બે બદમાશો સાથે છુપી મસલત કરતો હતો. તેઓ અરસપરસમાં ધણા ધીમા અવાજે વાતચીત કરતા હતા.

મ્હોંડામાંથી કુમાડો કાઢી રહ્યા પછી અમરાએ કહ્યું, “ જાલિ-મસિંહ ! આપણને આવો લાગ વારંવાર મળનાર નથી. આ વખતની મુસાફરીમાંજ આપણે ધારેલું કામ પાર પાડી આપણી ચઢતીનો માર્ગ સાફ બનાવવો જોઈએ. ”

પાસે બેઠેલા જાલિમસિંહે કહ્યું. “ સાહેબ આપની વાત ખરી

છે; પરંતુ રાણાજીના ખુનની વાત જાહેર થશે તો આપણે રાજ્યમાં રહેવું બારે થઈ પડશે. ”

અમરો ચીડાયો હોય એવી રીતે બોલી ઉઠ્યો, “ આવી બહાદુરીથીજ તમે હાથમાં તલ્વાર પકડો છો કે ? જોખમ ખેડ્યા સિવાય મહત્વાકાંક્ષા પાર પડતી નથી એ તમે નથી જાણતા કે ? રાજાનો આપણા સહુના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. વળી આપણા આ મિત્ર અરિસિંહ સેનાપતિ હોવાથી સઘળું લશ્કર એમના કબ્જામાં છે. ચાલાકીથી રાજાનું કાસળ કાઢી નાખી કુમાર સમીર વચના હોવાથી રાજતંત્ર આપણા કબ્જામાં લઈ શકીશું. એક વખત આપણા હાથમાં સત્તા આવશે એટલે કોઈપણ માણસ આપણી વિરુદ્ધ માથું ઉંચું કરી શકશે નહિ. ”

અરિસિંહે કહ્યું, “ ખરી વાત છે. આપણા બળ આગળ સહુને મ્હારી થવું પડશે. વળી અમરસિંહજીએ જે યુક્તિ રચી છે તે પ્રમાણે કામ કરવાથી આપણા ઉપર ખુનનો આરોપ નહિ આવે એમ હું ખાત્રીથી કહી શકું છું. નજીક આવેલા જંગલમાં સારા શિકાર મળશે એવો લોભ બતાવી રાજાને આપણે આપણી સાથે શિકારે લઈ જઈ લાગ જોઈ જઈ નમના મુસાફર બનાવીશું અને પછી જંગલી પ્રાણીઓએ રાજાને ફાડી ખાધા છે એવી અફવા ઉડાવીશું એટલે કોઈ આપણા ઉપર સંદેહ લાવી શકશે નહિ. ”

અમરો જાણે કે ઉત્સાહમાં આવ્યો હોય એવી રીતે બોલી ઉઠ્યો; “ ખરાબર છે એમજ કરવાનું છે.

શોણિતના તપશ્ચ વિના લક્ષ્મી કદિ મળતી નથી.

ને લોહી રેડાયા વિના સત્તા જરા મળતી નથી;

રાજ્ય લક્ષ્મી પાન કરવા લોહીનું આતુર રહે;

ખળિદાનને આપ્યા વિના ઇચ્છા કદિ ફળતી નથી.

રાજા નારસિંહનો નાશ થશે ત્યારેજ આપણી ઇચ્છા પાર પડશે.”

જલિમસિંહે કહ્યું, “ તમારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવાની મ્હારી ના નથી: પરંતુ હરેક કાર્ય કરતાં પહેલાં પ્રથમથી તેના પરિણામનો વિચાર કરવો જોઈએ.”

અમરાએ કહ્યું, “ મ્હેં પૂરતો વિચાર કરીનેજ આ યોજના ઘડી રાખી છે. જે મ્હેં ઉતાવળ કરી હોત તો ક્યારનોય એ નારસિંહ ભુ પીતો મ્મ ગયો હોત. આપણને આવો લાભ વારંવાર મળનાર નથી. એક વખત પંજામાં સપડાયલો શિકાર ફરી જલ્દી સાંપડનાર નથી.”

અરિસિંહે કહ્યું, “ મુસ્તવી રાખવાનાં માઠાં ફળ જલિમસિંહજી, ધ્યાન રાખજો કે, આ કાર્ય આપણે બંનેએ કરવાનું છે. વધુ માણસોને બેભળવાથી બેદનો પદો ખુલી જાય તેમ હેવાથી આપણેજ ચાલાકીથી કાંટો ઉખેડી નાખવાનો છે. શ્રીમાન અમરસિંહ ઇચ્છામાં રહી આપણા ઉપર આદેશ કે તહોમ્મત ન આવે એ વાતની સંભાળ રાખશે.

અમરાએ કહ્યું, “ એ સંબંધી તમે બે ફિકર રહો અને હું કેવો હાવ ખેલું છું એ જોખ કરો. જ્યાં સુધી આપણી આ ત્રિપુટીમાં સંપ હશે ત્યાં સુધી જો અમ બેદ બન્યા પછી ખુબી નફા કરી શકે: પરંતુ કાર્યનો આરંભ થતાં પુર્વે આપણે ત્રણે જણાએ અરુપરસને વફાદાર રહેવાના સોમન ખાવા જોઈએ.”

જલિમસિંહે કહ્યું, “ માનવંતા સરદાર! આપ આ શું બોલો.

હો ! આજકાલ કરતા સાત વર્ષથી અમે જન્ને જણા તમારા જમણા હાથ તરીકે કામ કરીએ છીએ, એટલા બાંબા વખતમાં તમે કોઇ પણ પ્રસંગે અમારામાં બેવકાઇ જોઇ છે ?”

અરિસિંહે ઉમેયું, “ તમારા પ્રયત્નથીજ હું નરવરગઢનો સેનાપતિ થયો છું એ ઉપકાર જે જીંદગીમાં હું ભુલી જાઉં તો મહારાજેના નમક હરામ જગતમાં બીજો કોઇ ન હોઇ શકે.

ઉપકાર કર્તાનો સદા આભાર દિલથી માનતો,

ઉપકાર ભુલે તેહને પણ જીવ હું પિછાનતો.

જ્યાં સુધી મહારાજા શરીરમાં જીવ છે ત્યાં સુધી તો હું તમારો “ વકાદાર સેવકજ રહીશ. ”

અમરો બોલ્યો, “ ધન્ય છે. તમારા મનની વાત સાંભળી હું ધણો ખુશી થયો છું; છતાં આ પ્રસંગે મહારાજા તમને ચેતવણી આપવી જોઇએ કે, જે તમારામાંથી કોઇને મુખે આ ભેદ ખુલ્લો થશે તો જાણી જોઇ પોતાના પગ ઉપર કુહાડો માર્યા જેવું થશે. તમારાથી અવિચારી વર્તન થશે તો તેનું ફળ તમારેજ ભોગવવું પડશે. ”

જાલિમસિંહે કહ્યું, “ જીંદગીના છેલ્લા આસ સુધી અમારી શુદ્ધિ નહિ ફરશે. ”

અમરાએ કહ્યું, “ તોજ જાગ્યદેવી તમને વરશે. જાઓ, હવે તમને રજા છે. રાજાને સમજાવી પરમ દિવસે સિકારે જવાની જોડવાણી હું નક્કી રાખીશ. તમે તમારું કામ બજાવવા તૈયાર રહેજો. ”

આટલી વાતચિત થયા પછી સહુ છુટા પડ્યા.

પ્રકરણ ૩ બું

બાળકીડા.

બીજે દિવસે નમતા પ્રહરે રાણો નારસિંહ પોતાના કુટુંબ તથા રસાલા સાથે લખપતના રાણા રણુમલસિંહજીને મળવા તેની ખવણીમાં ગયો. રણુમલસિંહની ઉમ્મર લગભગ સાઠેક વર્ષની હતી. ઉમ્મરને લીધે તેનું શરીર ધસાવા લાગેલું હોવા છતાં તેના મુખ ઉપર રાજતેજ ઝળકતું હતું. તેણે ટાપટીય વગરનો સાદો પોષાક પહેરેલો હતો. આટલી ઉમ્મર થવા છતાં તેને સંતાનમાં કેવળ 'મારૂં' નામની પાંચ વર્ષની કન્યા સિવાય કોઈ નહોતું. પોતાની રૂપગુણવત્તી પત્ની ચંદ્રકુંવર ઉપર રણુમલસિંહનો પુષ્કળ પ્રેમ હોવાથી તેણે પુત્રની કામનાથી કે વિલાસ ભોગવવાની ઇચ્છાથી બીજી કોઈ સ્ત્રીને હાથ સ્વીકાર્યો નહોતો. ચંદ્રકુંવર હમણાં ચાલીસ વર્ષની ઉમ્મરની હોવા છતાં તેના યૌવનકાલના અલૌકિક સૌંદર્યનો હજી નાશ થયો નહોતો. આછી ભરમ નીચે ઢંકાયલા જવલંત અગ્નિની માફક તેની રૂપચટ્ટા પ્રકાશતી હતી. ચંદ્રકુંવર સતી સાધ્વી સ્ત્રી હતી. પતિ સેવા એજ તેના સ્ત્રી જીવનનો મહામંત્ર હતો. પતિનો પ્રેમ પ્રાપ્ત થયેલો હોવાથી તે પોતાનું સ્ત્રી જીવન સાર્થક થયેલું સમજતી હતી. પોતાની એકની એક કન્યા 'મારૂં' ને તે ધણી લાડ કોડથી હિંગીરી ઢોળી કરતી હતી તથા મારૂંને તે પુત્રથી અધિક સમજતી હતી. મારૂં પાંચ વર્ષની ન્હાની સુકુમાર કન્યકા હોવા છતાં તેને બહાએ અવકાશને વખતે ઘડી હોમ એમ લાગતું હતું. ખિલતી ગુલાબકળા જેવી એ.

નિદોષ કન્યા વિધિની રચનાનો ક્યેક અપુર્વ તથા સુંદર નમુનો હતી. તેની હરિણુ જેવી ચપળ આંખેમાં અનેરું તેજ તરવરતું હતું એક વરસ નારસિંહ અને રણમહાસિંહ વચ્ચે મીઠી મુલાકાતની વાતો ચાલતી. ખીજી તરફ રાણી વિમળદેવી રાજરાણી ચંદ્રકુંવર પાસે મનની વાતો કરતી હતી ત્યારે ત્રીજી તરફ રાજમહાલયના બગીચામાં ઢોળા અને માફની બાળકીકાનો આરંભ થઈ ગયો હતો. આપણે આડી અવળી નજર નહિ કરતાં આપણી આ વર્તોનાં નાયક નાયિકાની બાળચેષ્ટા તરફ નજર કરીશું.

બાળચેષ્ટાને લોકો નજીવી-દુર્લ્લભ્ય કરવા જેવી મણે છે, પરંતુ એ ભુલ છે. વૃક્ષનું નિરીક્ષણુ છોડથી થાય છે, ક્રામળવયના બનાવો, એ વયમાં કરવામાં આવેલી સોબતો માણસના મન ઉપર હિંદી અસર કરે છે.

જીવને આલ્લાહ આપે એવો મધુર વાયુ વિહરતો હતો. સુર્યદેવ મધ્યાકાશમાંથી પશ્ચિમાકાશમાં નમી પડ્યા હતા. બગીચામાં ખીલેલા વિવિધરંગી પુષ્પો મધુર સુવાસનો વિસ્તાર કરી રહ્યાં હતાં. ઢોલાના હાથમાં તીર કામઠું હતું. બાળ કુમારની આશાઓનું એ કેંદ્રસ્થાન હતું. રમતમાં ને રમતમાં તેણે એ કલ્પિત તીર કામઠાથી ધણી વખ દિગ્વિજય કર્યો હતો, ધણી દેવકન્યાઓનું હરણુ કર્યું હતું. એવીજ કોઈ રમતની વસ્તુની આસપાસ-સાચા મનુષ્યત્વની બહાદુરી બતાવતા કોઈ હથિયારની આસપાસ પ્રત્યેક ચતુર છોકરાનું જીવન નીંટબાય છે જન્મરતી વૃદ્ધિ થતાં તે અસલનાં રમકડાં છોડી તેના જેવાજ હથિયાર મળી જીવન સંગ્રામમાં ઝુકાવે છે.

ઢોલાએ રમતમગ્નિ રમતમાં તીર છોડ્યું તે તેની દષ્ટિ મર્યાદાથી દુર જતું રહ્યું. બગીચામાં પાછળથી કોઈ આબુ રૂખના રૂખના અવ-

તાર જેરી માફ ઢોલાની નજીક આવી એના ખીલતા ખાલપણના ન વર્ણવી શકાય એવા રસભાવ, બાળ નયનોમાં ચમકતી નિર્દોષતા, છુટા વાળમાં છુપાતું ગુલાબ જેવું મોહક મુખકું એ બધાએ ઢોલાને દિગ્મૂઠ કર્યો. માફની આંખો હસ્તી હતી. તેના હાથમાં ઢોલાનું તીર હતું.

“ આ તીર તમારું છે ? ” માફએ સરળ બાવથી કહ્યું.

“ હા. ” બીજું શું બોલવું તે ઢોલાને સૂઝ્યું નહિ તે સ્થિર હિમો રહ્યો.

“ તમારે તીર પાછું જોઈતું નથી ? ” હસમુખી બાલાએ પૂછ્યું.

“ તમે કોણ છો ? ” ઢોલાએ પૂછ્યું.

“ હું ? ” કોકિલકંઠે બાલા બોલી, “ હું માફ છું. ”

“ ત્યારે તમે બધાંને મારતાં હશે કેમ ? ” વિચારમાં પડી જઈ ઢોલાએ પૂછ્યું.

હિતર આપવાને બદલે બાલા હસી પડી. તેના મુખમાંથી જાણે કે અમૃત ઝર્યું. હસતાં હસતાં તેણે કહ્યું, હું કોઈને મારતી નથી. મ્હાઈ નામ બળ્યું એવું છે તેથી તમે આકું અવળું ન સમજશો. ”

“ તમે તો રાંક દેખાઓ છો આવો, આપણે રમીએ. ”

બંને જણાં સંતાકુકડીની રમત રમવા લાગ્યા એકબીજાં છુપાઈ ગયેલાં પાછાં નજરે નજર મળતાં ત્યારે ખડખડ હસી દેતાં હતાં. અહાં ! કેવી બાલપણની સારી સ્વર્ગીય સોબતો ! કેવા તેના અનિર્વાચનીય આહલાદો !

રમત રમી રહ્યા પછી એક લતા કુંજમાં પાસપાસે બંને જણાં બેઠાં માફએ કહ્યું, “ તમે મ્હાઈ નામ માથમથીજ પૂછી લીધું પણ તમારું નામ તો કહ્યું નહિ ! ”

મારૂંએ જાણે કે રીસ ચઢી હોય એવો બાવ દર્શાવ્યો. ઢોલાએ કહ્યું. “ બાલા ! મ્હારું નામ ઢોલારાવ છે, હું રાજકુમાર છું. ”

“ ત્યારે હું કાંઈ તમારાથી ઉતરત્તી નથી; હું પણ એક રાજ-કુમારી છું ” અર્થથી મારૂંએ કહ્યું.

“ વાહ વાહ ! ત્યારે આપણી જોડી સરખે સરખી મળી છે.

ત્હારી મ્હારી જોડી મળ્લદાર

ઓ માર ત્હારી મ્હારી જોડી મળ્લદાર.....”

ઢોલો એ બન્ને લીટીઓ ઉચ્ચ કંઠે લલકારવા લાગ્યો, બાળ શરમાઈ ગઈ. તે બોલી, “ તમે આવાં અડપલા કરશો તો હું બાને કહી દઈશ. ”

મારૂં વાક્ય જાણે સાંભળ્યું જ ન હોય એવી રીતે ઢોલાએ તેના બન્ને હાથ પકડી કહ્યું. “ માર ! તું મ્હારી વહુ થાય તો કેવું સાઈ ? ”

“ તમે તો લુચ્ચા છો. છોડો મ્હારો હાથ, હું ચાલી જઈ. ” કૃત્રિમ રીસથી મારૂંએ પોતાનો હાથ છોડાવવાની મહેનત કરતાં કહ્યું.

માર તથા ઢોલા વચ્ચે આવો વિનોદ ચાલતો હતો એવામાં રાણો રણુમલસિંહ નારસિંહને સાથે લઈ ફરતો ફરતો એ સ્થળે જઈ પહોંચ્યો. બન્ને બાળકો વડિલોને જોઈ ડાહ્યાં ડમરાં બની ગયાં. નજીક ચલા પછી રણુમલસિંહે લાડકી કન્યા તરફ જોઈ કહ્યું, “ બેટા માર આ કાકાને પ્રણામ કર. ”

બાળિકાએ નારસિંહને નમન કર્યું. એ જોઈ હુકમની રાહ નહિ જોતાં ઢોલાએ રણુમલસિંહને નમન કર્યું. બન્ને જણા એ બાળકોને મુબારકીષ આપી. પછી રણુમલસિંહે કહ્યું, “ જ્ઞેન માર ! તું કુમારને ત્હારી માતા પાસે લઈ જા. ”

તરતજ દોલાનો હાથ પકડી આરુ રાજમહાલય તરફ જવા લાગી. તેમણે અદૃશ્ય થયા પછી રણમલસિંહે નારસિંહને ઉદ્દેશી કહ્યું “ રાજેન્દ્ર ! આપની સાથે સંબંધ થવાથી હું કૃતાર્થ થયો છું. છતાં આપણો સંબંધ વિશેષ મજબૂત થાય એ માટે અમુક કાર્ય કરવાનો મહેન મહારા મન સાથે સંકલ્પ કર્યો છે. જેવી રીતે હથ્થરે આપને એકજ પુત્ર રત્ન અર્પણ કર્યું છે તેવીજ રીતે મહને એક કન્યારત્ન અર્પણ કર્યું છે. આ આંધળાની આંખ જેવી એ કન્યાને થોડા વખત પુર્વે આપે આપની નજરે ન્જે છે જો આપના કુમાર સાથે મ્હારી કન્યાનો સંબંધ સંધાય તો સોનામાં સુગંધ ભળ્યા જેવું થાય. જો મ્હારી આ ઇચ્છામાં આપ સંમતિ દર્શાવશે તો હું અતિશય પ્રસન્ન થઇશ. ”

શ્રીમાન્ રણવીરસિંહજી, આકૃતિ ઉપરથી ગુણ પારખી શકાય છે એવું જે ડાહ્યા પુરુષોનું કહેવું છે તે ખરું છે. આપની કન્યા સૌભાગ્યશાળી નિવડશે એવી સાક્ષી તેની મુખાકૃતિ આપે છે. વળી આપે મ્હારું જે સ્વાગત કર્યું છે તેથી હું ધણો ઉપકૃત થયો છું. આજે આપની તથા મગનગામી સુર્યદેવની સમક્ષ આપની કન્યાને મ્હારી પુત્રવધુ બનાવવા માટે હું વચનથી બંધાઉં છું. હું ધારું છું કે આપના વિશ્વાસ માટે એક ક્ષત્રિય રાજવીનું વચન ખસ છે. ” નારસિંહે કહ્યું

“આપના વચન સાંભળી મ્હારો હર્ષ હૃદયમાં સમાતો નથી. આપ જેવા રાજવીના વચનમાં મહને સંપુર્ણ શ્રદ્ધા તથા અડગ વિશ્વાસ છે. ચાલો, આ મંગળ સમાચાર મહને અંતઃપુરમાં પહોંચાડવા લો. આ સમાચાર સાંભળી કુંવરીના માતાજીને અપાર આનંદ થશે. ” રણમલસિંહે હર્ષના આવેશથી કહ્યું.

આવી રીતે તે દિવસે રાણા નારસિંહે દોલા સાથે માર્ગનો વાકસંબંધ નક્કી કર્યો, રાત્રે જમી પરવારી રાખ રાણી અને કુમાર સાથે પોતાની જાવણીમાં પાછો ફર્યો. વિધિના વિધાનથી એકજ દિવસમાં આ બનાવ બન્યો. કશ્ચામય ફિરતારની કળા આવી અદ્ભુત છે. લલાટના લેખનું ખંડન કાઢ કરી સકતું નથી. તેથીજ કહ્યું છે કે.

મનુષ્ય ધારે હું કરું, કરી શકે ના કાઢ;
આદ્યું અંધવચ રહે ને હરી કરે સો હોઢ.

પ્રકરણ ૪ થું.

શિકારી કે શિકાર ?

રાણા નારસિંહે બે દિવસથી બ્રહ્મકુંડથી મુકામ ઉઠાવી રાજધાની તરફ જવા માંડ્યું હતું. રસ્તામાં અમુક ચોકસ સ્થળે મુકામ કરી શિકાર કરવા જવાની ગોઠવણ અમારા મકવાણાએ કરી રાખા હતી તથા તેના સંમજવવાથી નારસિંહે એ વિષયમાં પોતાની સંમતિ દર્શાવી હતી. બ્રહ્મકુંડથી ત્રીસ માઈને અંતરે એક બીણણ અરણ્યમાં મુકામ કરવા માટે અમાણી તંબુઓ ઠોકી રાખવામાં આવ્યા હતા તથા બીજી હરેક પ્રકારની તેયારી ત્યાં કરી રાખવામાં આવી હતી. ત્રીજે દિવસે સહવારે નારસિંહનો રસાસો એ સ્થળે જમ પહોંચ્યો તથા રાણો નારસિંહ એ સ્થળેથી શિકારની સહેલમાહે જનાર હોવાથી રસાસાએ ત્યાં મુકામ કર્યો.

સહવારના કામકાજમાંથી પરવારી નારસિંહ તથા બાલિશસિં-

હની સાથે ઘોડે ચઢી શિકારની સહુલગાહે નીકળી પડ્યો. અમારો મક-
વાણો છવણીમાંજ રહી પોતાનો ભોંવી કાર્યક્રમ કરવા લાગ્યો.

મારે દિશા... ધનધોર જંગલ આવેલું હતું, આસમાની આકાશ
દિગતને છેડે આવેલી પર્વતની દારમાળા સાથે ભળી ગયેલું દેખાતું
હતું એ જંગલમાં કેવળ એક પગથીનો રસ્તો હોય તે પણ માણ-
સોનો અવરજવર નહિ હોવાથી જંગલનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા લાગ્યો.
હતો, આંખા વડ પીંપળા, આવળ વચેરે જુદી જુદી જાતનાં ઝાડોનાં
જુથ એ જંગલમાં આવેલા હોંઘ તેની ડાળો ઉપર વિવિધ પ્રકારનાં
પક્ષીઓ કસોલ કરતાં સંભળાતા હતા વચ્ચે વચ્ચે કોઈ જંગલી
પશુ પ્રાણીની હાક એ જંગલની નિસ્તબ્ધતાનો ભંગ કરતી હતી આ
જંગલમાં હરણોની વસાત પુષ્કળ હતી કોઈ કોઈ સ્થળે સિંહ તથા
વાઘની યુક્તિઓ પણ હતી આ બીહામણા જંગલમાં પ્રવેશ કરવાની
હિમત કોઈ કરી શકતું નહિ. બે કલાક સુધી રાણો નારસિંહ
અરીસિંહ અને જલમસિંહની સાથે એ જંગલમાં શિકારની શોધમાં
રખાડ્યો. છેવટે દુરથી એક વાઘણ નજરે પડતાં નારસિંહે પોતાનો
તેજ ઘોડો તે તરફ દોડાવ્યો આ વખતે અરિસિંહ અને જલમસિંહ
રાણાનું અનુસરણ નહિ કરતાં જાણી જોઈ દુર ખસી ગયા નારસિંહને
પોતાના તરફ આવતો જોઈ પેલી વાઘણ છંછેડાઈ ને તેની સામે
ધસી વાઘણનાં બે ન્હાનાં બચ્ચાં પણ છલંગો મારતાં મારતાં વાઘણ
પાછળ જવા લાગ્યા રાણાએ એક હાથમાં ભાલો બરાબર પકડી બીજા
હાથમાં તલવાર લીધી નારસિંહ અને વાઘણ વચ્ચે બે હદમતું અંતર
રહ્યું એટલે વાઘણે નારસિંહના અશ્વો ઉપર દુટી પડવાની તૈયારી
કરી પરંતુ વીના વીથબે નારસિંહે હાથમાંનો ભાલો વાઘણના કપાળ
તરફ ઉગાડ્યો છંછેડાઈ વાઘણે આંખની પથક પકે એટલામાં તે

ભાલાનો ધા ચુકાવી જોરથી જીમ મારી ફરીથી કુંકો માર્યો પરંતુ નારસિંહે ચાલાકીથી ભાલો ઉગામી તેની છાતીમાં ખોસી દીધો પોતાની માતાને શિકારીના હથિયારમાં સપડાયલી જોષ પેલાં બંને અચ્ચાઓ ભયંકર ગર્જનાઓ કરતાં નારસિંહ તરફ ધસી આવ્યા આ ધણો કટાકટીનો વખત હતો સપડાયલી વાઘણનો જીવ લીધા સિવાય જો તેને છુંટી કરવામાં આવે તો તે નારસિંહને ફાડી ખાધા સિવાય શાન્ત થાય એવો સંભવ નહોતો વળી જો પેલાં બે અચ્ચાઓને મદાત કરવામાં ન આવે તો પણ નારસિંહ નીર્ભય થઈ શકે તેમ નહોતો અરાબર આવા કટાકટીના વખતે પાછળથી એક તીર આવ્યું. એ તીર સણસણાટ કરતું રાગના અરડામાં પેસી ગયું તીર છોડનારે પોતાની સઘળી શક્તિનો ઉપયોગ કરેલો હોવાથી એ તીર નારસિંહના અરડામાંથી દાખલ થઈ આગળના છાતીના ભાગ સુધી પહોંચી ગયું નારસિંહ આહોશ બની ઘોડા ઉપરથી નીચે તુટી પડ્યો વાઘણના પેલા બંને અચ્ચાને એટલુંજ જોષવું હતું તેઓ એહોશ પડેલા નારસિંહના અંગ ઉપર ધસી આવી નિર્દયતાથી તેને ફાડી ખાવા લાગ્યા નારસિંહના હાથમાંનો ભાલો પડી જવાથી ધ્રુવાયલી વાઘણ પણ ભમણા ક્રોધથી નારસિંહના જમીનદોસ્ત થયેલા અંગ ઉપર ધસી આવી એ વખતનો દેખાવ પથ્થર જેવા કુર હૃદયને પણ કંપાવે એવો હતો વાઘણ આવી નારસિંહના અંગને ફાડી ખાવા લાગી એટલે પેલાં બંને અચ્ચાઓ નારસિંહના ઘોડા ઉપર તુટી પડ્યાં તથા તેમણે એ ઘોડાને જોત જોતામાં બેગન કરી નાખ્યો.

અણીના વખતે રાણા નારસિંહને વીંધી નાખનાર તેનો દુષ્ટ સાથીદાર અરિસિંહ હતો ધણે દુર એક વૃક્ષ ઉપર ચઢી જઈ અરિ-

સિંહ અને જલ્મીમસિંહ નારસિંહની દુર્દર્શી થતી જોધ પોતાના મનમાં મઝકાતા હતા. નારસિંહને આવી રીતે મૃત્યુનો મહેમાન બનાવી એ બંને નીમકહરામ શયતાનો ઝાડ ઉપરથી નીચે ઉતરી પડી પોતપોતાના ઘોડા ઉપર બેસી જાવણીમાં પહોંચી ગયા. જાવણીમાં દાખલ થતાંની સાથે તેમણે એવી રડારોળ કરી મુકી કે શું થયું હતું એ સંબંધી કોઈ કાંઈ કલ્પના કરી શક્યું નહિ. સહુ અરિસિંહ તથા જલ્મીમસિંહને રડારોડ કરવાનું કારણ પુછતા હતા, પરંતુ ઉત્તર આપવાને બદલે ઉઘટા તેઓ વિશેષ જોરશોરથી રડતા હતાં. છેવટે એ બંને જણાઓને અમારા મુકવાણા પાસે લઈ જવામાં આવ્યા. ત્યાં જતાંની સાથેજ તેઓ ઉપરા ઉપરી પોકો મુકવા લાગ્યા. અમરાએ તેમના તરફ જોઈ કહ્યું, “ તમે રડારોળ કરતા હોવાથી કોઈ માઠો બનાવ બન્યો હોય એમ લાગે છે. શું થયું છે તે જલ્દી કહો. ”

શયતાન અરિસિંહે ઢોંગ કરતાં કહ્યું, “ સરદાર સાહેબ ! શું કહીએ ? જે કાંઈ બન્યું છે તે અમે અમારી જાણે કહી શકીએ તેમ નથી. અરેરે ! અમારા કપાળમાં આવી કાળી દીલી લાગતાં પહેલાંજ અમારું મૃત્યું થયું હોત તો સારું. ”

જલ્મીમસિંહે કહ્યું, “ જો અગાઉથી આવી ખબર હોત તો અમે મહારાજને શિકારે જવા દેત નહિ તથા તેમની સાથે જાત પણ નહિ. ”

અમરો મનમાં સવળો બેદ જાણતો હોવા છતાં નાટક બરાબર લજવવાના હેતુથી તેણે કહ્યું, “ તમે મહારાજની સાથે શિકારે ગયા હતા અને મહારાજશ્રીને સ્ત્રીધા સિવાય પાછા ફર્યા છો તેનું શું કારણ છે ? જલ્દી કહો કે મહારાજશ્રી ક્યાં રોકાયા છે ? ”

અરિસિંહે કહ્યું, “ મહારાજ ! કાળો કેર વર્ત્યો છે. છેવટ સુધી

અમે મહારાજશ્રીની સાથે સાથે હતા; પરંતુ એકાએક કોણુ બલે કે શા કારણથી તેમણે અમારી સોખત છોડી પોતાનો ઘોડો વાયુવેગે જંગલમાં દોડાવી મુક્યો. અમે પણ અમારા ઘોડાઓ દોડાવી તેમની પાછળ જવા લાગ્યા; પરંતુ જોતજોતામાં તેઓ અમારી નજરની બહાર નીકળી ગયા. પછી બે કલાક સુધી અમે એ જંગલમાં રખડી રઝળી તેમની તપાસ કરી; પરંતુ પત્તો લાગ્યો નહિ, તેમનો પત્તો મેળવ્યા સિવાય છાવણીમાં પાછા નહિ ફરવાનો અમે અમારા મન સાથે સંકલ્પ કર્યો. ઘણી તપાસ કર્યા પછી જે દેખાવ અમે જોયો તેથી અમારા દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ. એક ધીચ જાડીની અંદર મહારાજશ્રીનો દેહ નીચે જમીન ઉપર પડ્યો હતો. તેમનો ઘોડો પણ તેમની નજીક પડ્યો હતો તથા એક વિકાળ વાઘણ અને તેનાં બે બચ્ચાં મહારાજશ્રી અને તેમના ઘોડાના શરીરને ફાડી ખાતાં હતાં, એ વખતે મહારાજશ્રીના જીવનનો અંત આવી ગયેલો હોવાથી એ વિકાળ વાઘણની સ્થામે થવાનું જોખમ ખેડવું અમને વ્યાજબી લાગ્યું નહિ. લાચારીથી અમે પાછા છાવણીમાં આવ્યા છીએ. જે મહારાજશ્રી અમારાથી છુટા ન પડી ગયા હોત તો અમે જીવના જોખમે પણ જરૂર તેમનું રક્ષણ કરત. ”

આટલો ખુલાસો કર્યા પછી એ બંને હુર્યા બદમાશો પાછા વિલાપ કરવા લાગ્યા. અમરો મકવાણો પણ લોકોને બતાવવા માટે રડવા લાગ્યો. વિના વિદ્યંબે મહારાજના અકાળ મરણના સમાચાર વાયુવેગે આખી છાવણીમાં ફેલાઈ ગયા. એ સમાચાર કાને પડતાંની સાથેજ રાણી તો બેહોશ બની ગઈ. ઘણા વખતની સારવાર પછી તે શુદ્ધિમાં આવી એટલે પ્રતિને યાદ કરી હૃદયબોધક વિલાપ કરવા

લામી. માતાને રડતી જોઈ ડોલો થયું રડવા લાગ્યો. દારીઓ આ પ્રસંગે રાણીને ધીરજ આપવાની હિમ્મત કરી શકી નહિ. એ આખો રડારોડ ચાલી બીજી તરફથી અમરા મકવાણાએ રાજના મૃતદેહને હોય તેવી હાલતમાં છાવણીમાં લઈ આવવા માણસો મોકલ્યા પરંતુ વાધણ તથા તેનાં બચ્ચાંએ રાજના દેહનું નિશાન મુઠ્ઠાં રહેવા દીધું નહોતું; કેવળ ઘોડાના શરીરના બે ચાર અવયવો અસ્ત વ્યસ્ત સ્થિતિમાં એ સ્થળે પડી રહ્યા હતા. માણસોએ વીલે મુખે પાછા ફરી સ્નાનના સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

રાત્રે બગલા બગત જોઈને દુષ્ટ અમરા રાણી વિમળદેવી પાસે ગયો અને તેણે ખરખરો કર્યો, પછી તે ગદગદ કંઠે કહેવા લાગ્યો, “ રાજમાતા ! લાલટના લેખ કોઈથી મિથ્યા થતાં નથી. ઇશ્વરે જે દુઃખદ પ્રસંગ આપણા ઉપર આપ્યો છે તેને વેઠી લીધા સિવાય આપણો છુટકો નથી. મહારાજશ્રીના વિયોગનો શોક તમને સાથે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ ઇશ્વરની ઇચ્છા આગળ આપણું-માનવજાતનું કાંઈ ચાલી શકતું નથી. હવે તમારે બાળકુમાર ઢોલારાવા તરફ જોઈ જુદામાં ધીરજ ધરવી જોઈએ ઇશ્વર કરશે ને કુમાર શોડા વખતમાં હિમ્મત લાયક થઈ ચેતાનું રાજપાટ સંભાળી લેશે. વળી પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે ત્યારે મ્હારે કહેવું પડે છે કે, મ્હેં ઘણાં વર્ષોથી મહારાજશ્રીનું નમક ખાધું છે. તેમની કૃપાથીજ હું અત્યારે આખરે જન્મજન્મમાં મહારાજિવસેાં ગુજરી શકું છું. વળી આ સેવકની બુદ્ધિ માટે મહારાજને એટલું બધું માન હતું કે તેઓ દરેક કામમાં મ્હારી સલાહ લેતા હતા. ઘણી વખતે રાજ્યના કારભારીની પદવી મ્હને આપવાની ખરજી તેમણે દર્શાવી હતી; પરંતુ હું પદવીનો ભુખ્યો નહિ હોવાથી મ્હેં તે સ્વીકારવાની હરેક વખતે વિનયપૂર્વક ના પાડી

હતી. હવે જ્યારે બીજો કોઈ રસ્તો નથી ત્યારે પછી ના છુટકે રાજ-
તંત્રની લગામ મ્હારે મ્હારા હાથમાં લેવી પડશે. માલીકનું હુજી
હલાલ કરવું એજ હવે મ્હારી મુખ્ય ફરજ છે. ”

રાણી આ વચનો સાંભળી સજ્જનનયને કહેવા લાગી; ” જે
ખનાવ બન્યો છે તેની મ્હારા મન ઉપર ઘણી અસર થઇ છે. મ્હારું
ચિત્ત બેચેન બની ગયું છે. તમારી રાજખટપકમાં માથું મારવા
જેટલી સ્વસ્થતા હમણાં મ્હારામાં નથી. તમે તમને જેમ ઠીક લાગે
તેમ કરો. તમારા ઉપર મ્હને પૂરતો વિશ્વાસ છે. ”

અમરાએ દિલગીર મુખે કહ્યું, “ ઇશ્વર શત્રુને પણ આવા
દુઃખદાયક દિવસ ન બતાવે. અરેરે ! આપણે કોઈ કાળ ચોધડીએ
રાજધાની છોડી હશે જોમજ મ્હને લાગે છે. વળી મહારાજશ્રીના
અકાળ મરણની ખબર જ્યારે આપણી પ્રજાને પડશે ત્યારે તેના
દુઃખનો પારજ નહિ રહે. પ્રજાના કલ્યાણમાંજ પોતાના કલ્યાણનો
સમાવેશ થયેલો છે એમ માની મહારાજ પ્રજાનું પુત્ર માફક પાલન
કરતા હતા. ખરુંજ છે કે—

શોભતો રાજ સદાએ પ્રજાના સહકારથી;

સત્તા થતી બળવાન કેવળ પ્રજાના આધારથી;

પ્રજાજન છે પ્રાણ ને રાજ એ કેવળ દેહ છે:

પ્રાણ વિણ ચાતો વૃથા એ દેહ સહુ વ્યવહારથી.

અમારે પણ મરહુમ મહારાજના ધ્યેયને અનુસરી પ્રજાનું પાલન
અને દુષ્ટોનું દલન કરવાનું છે. રાણીજી, હવે આ સ્થળે વધુ રોકાઈ
રહેવું નકામું છે. આવતી કાલેજ યોગ્ય ક્રિયા કરી, મહારાજની માદ
હસ્તેશાને માટે આ સ્થળે કાયમ રહે એટલા માટે એક મંદિર બંધા-
વવાની જોઈવણ કરી રાજધાની તરફ ઉપડી જઈશું. ”

“ જેમ તમને ડીક લાગે તેમ કરો. ” સરળ સ્વભાવની રાણી આટલું બોલી હૃદય ભરાઈ આવવાથી પાછી રડી પડી. તે સધળી દિશ્મત હારી ગઈ હતી. ચંદ્રનો અસ્ત છતાં રાત જેવી રીતે અંધારી બની જાય છે તેવીજ રીતે પતિના અકાળ મરણથી રાણીનું જીવન અંધકારમય બની ગયું હતું. નિરાશાના એ ધનધોર અંધકારમાં આશાનો એક દીપક માત્ર તેનો પુત્ર ડોલો હતો. પતિનું સ્મરણ થઈ આવતાં રાણી વારંવાર પોતાના એકના એક પુત્રને હૃદય સરસો ચાંપી હૃદયમાં સળગી ઉઠેલા દુઃખના પ્રચંડ જ્વાળામુખીને શાન્ત કરવા મથતી હતી. તેના અંતઃકરણમાં આજ સુધી વહેતી પતિ પ્રેમની ધારા આગળ માર્ગ નહિ મળવાથી પુત્ર પ્રેમની ધારામાં ભળી જવા લાગી હતી. જે આ વિશ્વસંસારમાં વિધવા નાગી માટે કોઈ શાન્તિનું સ્થાન હોય તો તે તેનાં સંતાન છે. સંતાન વિનાની વિધવા માટે જીવન સળગતા દાવાનળ જેવું દુઃખમય છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

રાજ્યનો ત્યાગ.

કાળ કોઈની રાહ જોઈ એસી રહેતો નથી. તે કોઈના સુખ દુઃખ તરફ નજર કર્યા સિવાય પસાર થઈ જાય છે. કાળની ગતિને અચકોવવાની શક્તિ કોઈનામાં નથી. રાણા નહારસિંહનું ખૂન થયા પછી એક વર્ષ જેટલો વખત વીતી ગયો હતો. એ એક વર્ષમાં નારસિંહની રાજધાનીએ તદ્દન હિલ્લું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું. નીમક હરામ

અમરાએ રાજ્યના નોકરોને લાંચ લાલચ આપી પોતાના પક્ષમાં બેળવી રાજ્યનું સઘળું તંત્ર પોતાના હાથમાં લીધું હતું. તેના બંને મળતીઆઓ અરિસિંહ અને જલિમસિંહ પણ રાજ્યમાં કતી કાસ્તતા થઇ પડ્યા હતા. જુના વફાદાર નોકરોને કમી કરવામાં આવ્યા હતા. રાણીને પણ હવે અમરાની ઇચ્છાને અનુસરી ચાલવું પડ્યું હતું તેની બેદરકારી માટે તે હવે ઘણી પસ્તાતી હતી. પરંતુ રાંડયા પછીનું ડહાપણ જેવી રીતે નકામું થઇ પડે છે તેવીજ રીતે તેનો પસ્તાવો નકામો થઇ પડ્યો હતો. ખજાનચી, કારભારી વગેરેથી માંડી સિપાહી સુધીના સઘળા નોકરો અમરાની આધીનતામાં હતા. ખરી રીતે જોવા જઈએ તો અમરોજ રાજ થઇ પડ્યો હતો.

પ્રથમનો ખમભગત અમરો હવે સંપૂર્ણ સ્વચ્છંદી બન્યો હતો. વિલાસ અને રંગ રામમાં તે મશગુલ રહેતો હતો, અશીષુનો નશો છોડી હવે તે મદિરાપાન કરવા લાગ્યો હતો. આમ હોવા છતાં પોતાની સત્તા ટકાવી રાખવા તે સદેવ સાવધ રહેતો હતો.

લોભથી લક્ષણ જાય છે, અને લોભ એ પાપનું મૂળ છે. એવું વિદ્વાન જનોનું જે કથન છે તે સર્વથા સત્ય છે. અમરાના લોભનો પણ અંત નહોતો રાજકુમાર દોલો ઉમ્મર લાયક થશે એટલે પોતાની સઘળી સત્તા ચાલી જશે અને કદાચ પોતાના અવિચારી વર્તનનો ખદ્દો સહન કરવો પડશે એવી પ્રબળ શંકાને લીધે તેણે ચાલાકીથી રાજકુમારનું પણ કાસળ કાઢી નાખવાનો સંકલ્પ કર્યો. કામ કેવી રીતે પાર પાડવું એ સંબંધીની યોજના સુદ્ધા નક્કી કરવામાં આવી. પરંતુ 'રામ રાખે તેને કોઇ ન આપે' એ નિયમ પ્રમાણે એક વફાદાર માણસ માર્ગત એ હકીકત રાણીના જાણવામાં આવી, તથા પોતાના કુમારના ખચાવ માટે તે કોઇ જાણે નહિ એવી રીતે પોતાની સજ

ધાની છોડી અન્નમત્ર ચાલી ગઇ. પોતાનું રાજ્ય છોડી વખતે એને જે દુઃખ થયું તેનું વર્ણન કશું શકે તેમ નથી. એક વખત જેની સેવામાં સેંકડો દાસદાસીઓ હાજર હતાં, જેને પાણી માગતાં દૂધ મળતું હતું, જેની કૃપા મેળવવા અનુચર વર્ગ આતુર રહેતો હતો તે રાણી ભાગ્યદેવીની ભયંકરતાનો ભોગ મ્હાં પડી, નિરાધાર સ્થિતિમાં એકના એક પુત્રને ક્ષત્ર રાજધાની છોડી ગઇ ત્યારે તેને કેટલું બધું દુઃખ થયું હશે એ કેવળ કલ્પનાથીજ વાંચકોએ વિચારી શકે. દુર્જનની સોબતનું પરિણામ આવુંજ આવે છે. સર્પને દૂધ ખવામાં આવે તો પણ તે પોતાની ઝેરી ટેવ છોડતો નથી. કોલસાને લાખમણ સાથેથી ધોવામાં આવે છતાં તે પોતાની કાળાસ છોડતો નથી. અમરો દુર્જન હતો એવા દુર્જનને આશ્રય આપવાથી અને તેની શીખવણી પ્રમાણે વર્તવાથી રાણા નારસિંહે અકાળે છવ ગુમાવ્યો તથા તેની રાણીને પણ રાજ્ય છોડી નાશી જવું પડ્યું.

જે વખતની આ વાર્તા લખવામાં આવે છે તે વખતનાં દેશી રાજ્યોની સ્થિતિ હાલનાં રાજ્યો જેવી નહોતી. એ પ્રાચીન કાળમાં તો “ મારે તેની તસ્વાર ” તથા ‘ બળીઆના બે ભાગ જગતમાં ’ એ વચનો રાજ્યતંત્રમાં પણ આબાદ લાગુ પડતાં હતાં. એ વખતે ન્યાય કરતાં સત્તાનું જોર વધારે હતું. ન્યાયને દુર્બળનું સામાન્ય કથિયાર માનવામાં આવતું હતું. કાવાદાવા ખેતી જાણનાર, સાચી ખોટી યુક્તિઓથી બીજાઓને હંકારનાર માણસ એ વખતે કિસાદી લેખાતો હતો. પરિસ્થિતિ આવી હોવાથી રાણા નારસિંહની રાણીને કાદ મળે એવો સંભવ થણો ઓછો હતો.

જે વખતે રાણી વિમળદેવીએ રાજધાનીનો ત્યાગ કર્યો એ વખતે મધ્ય સત્ર મ્હાં હતી. દુષ્ટરાજની રાજિયો અધિકાર સર્વત્ર ફેલાય

ગયો હતો. વિમળદેવીએ ધણો નિષેધ કરેલો હોવા છતાં ચપળા નામની તેની વફાદાર દાસીએ તેની સોખત છોડી નહોતી. ગમે એવા સંજોગોમાં વિમળદેવીનો ત્યાગ નહિ કરવાનો ચપળાએ પોતાના મન સાથે સંકલ્પ કર્યો હતો.

પોતાના ગુપચુપ નાશી છુટયાના સમાચાર જાણવામાં આવતાં દુષ્ટ અમરે પુંક પાછળ મારાઓ મોકલશે, એવો ભય હોવાથી વિમળ દેવીએ કોઈપણ ચોથા માણસને સાથે લેવાનું વ્યાજખી ધાર્યું નહોતું. વળી માર્ગમાં તેમને કોઈ ઓળખી ન જાય એટલા માટે તેમણે વેશ બદલી નાખી ગરીબ ખેડુત સ્ત્રીઓના જેવાં કપડાં પહેર્યાં હતાં. ઢોલાને પણ ખેડુતના છોકરા જેવો વેશ ધારણ કરાવવામાં આવ્યો હતો.

મધ્યરાત્રી થયતી હોવા છતાં ઢોળાંની ઉંઘ ઉડી ગયેલી હોવાથી તેની આંખમીંચાતી નહોતી. જે કાંઈ બન્યું હતું તેનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજવા જેટલી તેની ઉમ્મર નહોતી અને શુદ્ધિ પણ નહોતી, છતાં કોઈ ગંભીર દુઃખદાયક બનાવ બનેલો હોવો જોઈએ એમ તે ધારતો હતો. ખેડુતના જેવું ફાળાઉં, ફાટીતૂટી બંડી વગેરે તેને પહેરાવવામાં આવ્યાં તે વખતે રાજ સિંહાસન છોડી વનવાસ જતા રામનું સ્મરણ તેને થઈ આવ્યું. રામના સ્મરણ સાથે જ્યારે સીતાની પ્રતિમા કલ્પના ચક્ષુ સમક્ષ ખડી થઈ ત્યારે એ વર્ષ પુર્વે બ્રહ્મપુરીમાં જોયેલું એક મધુર મુખડું ઢોલાને યાદ આવ્યું. એક વર્ષ વીતી જવા છતાં સરાકતાની પ્રતિમા માર્મરને તે ભૂલી ગયો નહોતો. એ એક વર્ષમાં ધણી વખતે તેણે સ્વપ્નામાં માર્મરને જોઈ હતી, તેની સાથે સ્મર કરી હતી, તેનાથી રીસાયો હતો તેમજ મનાયો હતો છતાં એ સ્મરણોમાં કલ્પનિક દર્શન તથા મિલનમાં વાસનાનો અંશ સુદ્ધાં નહોતો.

પોતાની માફક માતા તથા દાસીને જ્યારે ફાટેલાં તૂટેલાં કપડાં પહેરેલાં જોયાં ત્યારે ઢોલાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. તેના મનમાં ધણી મુઝવણ થવા લાગી. સેંકડો પ્રશ્નો પૂછવાનું કુતૂહલ થવા લાગ્યું. છતાં તેની જીભ ઊપડી શકી નહિ. આશાધારક વત્સ કિંવા સેવકની માફક તેણે માતા અને દાસી સાથે રાજમહેલનો ત્યાગ કર્યો. બાળકનું હૃદય થરથર કંપવા લાગ્યું. થોડે દૂર ગયા પછી ઢોલાએ પોતાની માતાની આંખો આંસુથી ભરાયતી જોઈ. માતૃવત્સલ પુત્રની આંખોમાં પણ પાણી ભરાઈ આવ્યું. હવે ઢોલાથી ચુપ રહી શકાયું નહિ. ગળગળા અવાજે તેણે પૂછ્યું, “ બા ! તું રડે છે શા માટે આપણે ક્યાં જઈએ છીએ ? ત્હેં આવાં ફાટેલાં લુગડાં કેમ પહેર્યાં છે ? ”

“ ભાઈ ! ત્હારે માથે કાળચક્ર લાગે છે. ત્હારા રક્ષણ માટે આજે મ્હારે વનવાસી થવું પડે છે. હમણાં વધુ પૂછપરછ નહિ કરતાં મ્હારી સાથે ગુપચુપ ચાલ. જો આપણા પલાયનના સમાચાર દુષ્ટ અમરાના જાણવામાં આવશે તો આવતી કાલે આવી પડનારી આફત હમણાં આવી પડશે. ” (વિમળદેવીએ દુઃકામાં ખુલાસો કર્યો.

હવે વીર બાળક ઢોલો સમજી શક્યો કે, તેમના ઉપર આવી પડેલી આફતનું મૂળ કારણ અમરો હતો. તેનાથી હવે ધીરજ રાખી શકાઈ નહિ. ક્ષત્રિય કુમારનો હાથ સ્વાભાવિક રીતે તત્ત્વાર મ્યાનની જ્વાર ખેંચી કાઢવા કમર તરફ ધસ્યો; પરંતુ સુરવાળ તથા તત્ત્વાર કાઢી નાખેલી હોવાથી તેનો હાથ કમર પરથી પાછો વળ્યો. ઢોલાએ કહ્યું, “ બા ! તું ગભરાય છે શા માટે ? હું ક્ષત્રિય કુમાર છું. એક વખત તું મ્હને રૂઝ આપ. ત્હારી રૂઝ મળતાં ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં હું એ નમકહરામ અમરાને જહનનમાં મોકલી દઈશ. કહે જોઈએ કે, મ્હારી તત્ત્વાર ક્યાં છે ? ”

“ બેઠા ! તત્વાર વાપરવાનો હમણું વખત નથી. અવિધ્યમાં ઇશ્વરકૃપાથી જે વખત આવે તો તું ત્હારી તત્વારનું પાણી બદમાશોને બતાવી આપજે. હાલ તરત તો અગ્નિતવાસમાં રહેવામાંજ આપણું શ્રેય છે. આમ કહી વિમળદેવીએ મમતાથી ઢોલાના મસ્તક તથા પીઠ ઉપર પોતાનો હાથ પસવાયો.”

વિમળદેવી અને ચપળા આગળ ચાલવા લાગ્યાં અને ઢોલો તેમની પાછળ જવા લાગ્યો, બદમાશો પુંઠ ન પકડે એટલા માટે તેમણે સીદો રસ્તો છોડી વનજંગલને માર્ગે જવા માંડ્યું હતું. અંધકારની વિશેષતા હોવાથી અનુભવ રસ્તે આગળ વધવામાં ધણી મુશિયતો નડતી હતી. વારંવાર શરીરને કાંટેરી ઝાડોના ઉજરડા ભરાતા આવતા હતા, ઠોકરો વાગતી હતી તથા જંગલી પ્રાણીઓની હાક સાંભળતાં છતી ધ્રુજી ઊઠતી હતી.

ચાર કલાક સુધી અથડાતાં કુટાતાં તેઓ જંગલમાં આગર વધ્યાં. પાછલી રાતના ચંદ્રનો પ્રકાશ પૃથ્વીપર ફેલાયો હતો. ઠંડો વાયુ ધુંકતો હતો. થોડે છેટે એક મ્હોટું તળાવ આવેલું હતું. એ તળાવની પાળ પર ગયા પછી ચપળાએ વિમળદેવીએ કહ્યું, “ બાદ આપણે હવે બે ચાર કલાક અહીંજ રોકાઈએ તો સાઈ. વળી નહાના બાઈ પણ ધણા થાકી મગેલા જણાય છે. સૂર્યોદય થયા પછી ક્યાં જવું તેનો નિશ્ચય કરીશું.”

વિમળદેવીએ કહ્યું “ ચપળા ! આજની હાલતમાં વિચાર આવતાં માઈ હૃદય ભરાઈ આવે છે. ”

સંધ્યાએ કહ્યું, “ બા, ધીરજ ધારો. દશાના ઠંગ અને મહાનુભવ રંગ સસા એક સરખા નથી રહેતા. ઇશ્વર પુનઃ આપણને સુખના દિવસ દેખાડશે.”

વિમળદેવીએ કહ્યું “ મહેને કુખ પડે તેની ચિંતા નથી; પરંતુ જાડકોડમાં તથા સુંખસ્વર્ગમાં ઉછરેલો મહારો કુમાર કેવી રીતે કુખ વેઠી શકશે ? જેની આંખ કુખતાં હું આકુળ બાકુલ બની જતી તેને તું વન જંગલમાં લિખારીની જેવી હાલતમાં રખડતો રઝળતો કેવી રીતે જોઈ શકીશ! જેને વીધીધ પ્રકારની સ્વાદીષ્ટ રસોઈ જમાડવા છતાં મહારા આત્મા અતૃપ્ત રહેતો હતો તેને જીવાર બાજરીનો રોટલો તુ કેવી રીતે ખવડાવી શકીશ ? જેને હું મખમલથી પણ સુકોમળ બીજનામાં સુવાડતી હતી તેને જમીનપર સુતેલો કેવી રીતે જોઈ શકીશ ? ”

આટલું બોલતામાં વિમળદેવીથી રડી દેવાયું ઢોલાએ નજીક જઈ માતાના આંસુ લુછતાં કહ્યું “ બા મહારી પ્રીતર તું કરીશ નહીં વીચાર કરી જે કે, શ્રીરામચંદ્રજીને વનવાસમાં કેટલું બધું કષ્ટ વેઠવું પડ્યું હતું ? કુખ બોમવવાથી શરીર કસાય છે સુંખમાં તથા મોજસોખમાં જીવન ગુન્નરનાર માણસોજ આજસુ બની જાય છે ચાલો, હવે આપણે બે કલાક આસમ લઈએ.

ત્રણે જણાં એ તળાવની પાળ ઉપર આવેલા એક વડનાં ઝાડ નીચે સુતાં અને થાકી ગયેલાં હોવાથી થોડા વખતમાંજ ઉઠી ગયા.

પ્રકરણ ૬ હું

પ્રેમની પુતળી.

આઠ દિવસ સુધી સતત પ્રવાસ કરી વિમળ કુખમાં મખમલ અને ઢોલો કમલમીર નામના રાજવમાં જઈ પહોંચ્યાં કમલમીર રાજ

ધાનીનું નમર હોઇ નમરને ફરતો મજબુત ઢાટ હતો. કમજમેરના ક્ષત્રિય રાગનું નામ કરણસીંહ હોઇ તે પ્રજાપાળક રાજવી હતો એ નમરમાં ચપળા દાસીની સાસી રહેતી હોઇ વીમળદેવીએ પોતાના પુત્ર સહીત દાસીની માસીને ત્યાં આશ્રય લીધો રાણી પાસે થોડું જરજવા-હિર હોવાથી તે કોઇનો ભાર રૂપ થઇ પડે તેમ નહોતી પોતાના ખરા રૂપને કોઇ ઓળખી ન જાય એટલા માટેજ તેણે આવી રીતે એક-મરીબ સ્ત્રીને ત્યાં રહેવાનું પદ્ધતિ કર્યું હતું ચપળાની એ માસીનું નામ મેના હોઇ તે માણસ હોવાથી રજવાડામાં દમણે દેવ સેવાના પુષ્પો પહોંચાડી આવતી હતી તેના તેના ગુજરાન જેટલી રકમ રજવાડામાંથીજ મળતી હતી દમણ મેનાની ઉંમર પીસ્તાળીસ વર્ષની હતી તો જાતે માલણ હોવા છતાં તેનામાં વિશેષ રસિકતા કે નિર્જનતા નહોતી છતાં માલણ જાતનો સ્વભાવ સિદ્ધગુણ-વાચી જતા તેનામાં હતો. તેને પરિવારમાં આઠ વર્ષની એક કન્યા ચંપા હતી ચંપાનું રૂપ ઘણું મનોહર હતું ચંપા ચાર વર્ષની હતી એ વખતે તેનો પાતા સ્વર્ગવાસી થયો હતો, રાજકુટુંબની માલણ હોવાથી મેના પાસે એ પદસાનો જીવ પણ હતો તથા મોટા માણસોના સહવાસને લીધે તેનો સ્વભાવ ઉદાર થયેલો હતો.

ઘણાં વર્ષ ભાણેજને જોઈ મેનાને અપાર દર્પ થયો દૂકમાં ચંપાએ મેનાને વિમળદેવી તથા કુમાર દોડાની ખરી હકીકત કહી સંભળાવી તથા તેઓ આફતમાં ન ફસાય એટલા માટે એ હકીકત ગુપ્ત રાખવાની સુચના પણ તેણે આપી દીધી કોઈ પુછપરછ કરે તો વિમળદેવી પોતાની પિત્રાઇ બહેન છે એમ જણાવતું એ સુદાં ચપળાએ મેનાને સમજાવી દીધું.

ઢોલો હજી મમે તેમ પશુ એક બાળક હતો. પોતાની આગલી સ્થિતિ તે થોડા દિવસમાંજ લુટી ગયો તથા ચંપાને સદચર બની તે ચંપા સાથે રમવા લાગ્યો, થોડા કાળમાંજ બન્ને જણા વચ્ચે ઘણી દૃઢ મૈત્રી થઇ ગઇ જાલપણુનો વખત અમુલ્યો હોય છે બાળકનું હૃદય નિષ્પાપ પવિત્ર પુણ્ય જેવું સુકોમળ હોય છે સંસારના શોક સંતાપની અસર બાળકના હૃદયને વિરીતી કરી શકતી નથી દુઃખ અગર સુખ માટે બાળક હૃદય બેદરકાર હોય છે નિમ્નનંદમાં મસ્ત રહેવામાંજ તે હમેશાં મગ્નહ માને છે કપટ અને પ્રપંચના ખેલ ખેલાય છે ત્યાંજ દુઃખશોક આવી પડવાની ચીંતા રહે છે પરંતુ બાળક હૃદય છળ પ્રપંચોથી અચાત હોય છે બાળક એ દેવતાનું સ્વરૂપ છે.

વખત વીતી જવા લાગ્યો જોતજોતામાં બીજા પાંચ વર્ષ પસાર થઇ ગયાં એ અરસામાં ઢોલા અને ચંપાની મૈત્રી જીવસ્થ કંઠશ્રી જેવી થઇ ગઇ પરંતુ ચંપાના ભાગ્યમાં વિધાતાએ વીશેષ સુખ લખ્યું નહોતું બે દીવસની બીમારી બોગવી પોતાની એકની એક જીવન ધિકારણી પુત્રીને ચપજાના હાથમાં સોંપી ચંપાની માતા સ્વર્ગે સીમાવંત થઇ થોડા વખત માટે ચંપા રમવાનું કુદવાનું લુટી ગઇ માતા બાળક વિશ્વ સંસારમાં તેને સુખતા દેખાવા લાગી છતાં મ્હોટાં માણસો પશુ જ્યારે મરણ પામનાદ તરફ વક્રાદાર રહેતા નથી ત્યારે પછી ચંપા તો એક અણસમજી બાલીકા હતી ધરમાંના માણસો સદેવ તેને એવું સમજાવતાં કે તેની માતા જરૂરી કામ હોવાથી તેને ઘેર મુકી બહાર ગામ ગઇ છે કામ પત્તી જતાં તે પુનઃ ઘેર આવી ચંપાને હૃદય સરખી ચાંપશે અને ચંપાએ એ વાત

સાચી માની માતાના પાછા ફરવાની આશ્નામાં દિવસો વીતાડવા માંડ્યા તથા ધણા દીવસ વીતી ગયા પછી તે એ વાતને ભુતી ગઇ ચપળા ચંપાને જરાપણુ ઓછું આવવા દેતી નહી તે પેટની દીકરી બરાબર પાળતી હતી ચંપા પણ તેને જોઈ અડધી થઇ જતી હતી.

મેનાએ પોતાના અવસાન પુર્વેજ ચપળાને રાજ્યના અંતપુરની પોતાની નોકરી અપાવી હતી ઢોલો પણ કોઇ કોઇ વખતે ચંપાની સાથે અંતપુરમાં જતો અને ચપળા કામ પતાવી પાછી ફરતી એટલે એ બંને બાળકો પણ પાછાં ફરતાં હતાં.

કમલેમેરના રાજાને સંતાનમાં એકની એક દીકરી હોઇ તેનું નામ પ્રભાવતી હતું હમણાં પ્રભાવતીની ઉંમર તેર વર્ષની હતી. છતાં રાજકુટુંબમાં ઉછરેલી હોવાથી તેની ઉંમર પંદરેક વર્ષની હોય એમ લાગતું હતું ઢોલો સોળ સતર વર્ષનો ઉંમરનો થયો હતો. પ્રભાવતી તેર વર્ષની હોવા છતાં તેનું અંગેઅંગ નવયોવનના આગ્ર મમથી પરીપુષ્ઠ થવા લાગ્યું હતું તેના વૃક્ષસ્થળનારના સ્તનધ્યય ફાગણ માસના આશુકળ જેવા લાગતા હતા નિતંબ સુધી પહોંચેલો તેનો કાળા કેસકલાપ કામીજનોશ્થી માછલાને ગિરફતાર કરના કામદેવે બિહાવેલી જળ હોય એવો દેખાતો હતો તેની બંને ભમરો કામદેવે દિગ્વિજન કરવા છોડેલા તીર જેવી કાત્રીલ દેખાતી હતી બંને રાજા આંખોમાં લેજીજ તથા ચંચળતાનો સમાવેશ થયેલો હતો તેની દેહલતા નાજુક, પાતળી અને સહજ ઉંચી હતી નિતંબ બરાબર થવા લાગ્યા હતાં ચાલતી વખતે વારંવાર બંને પણ અથડાઇ જતા હતા તથા વારંવાર સરેખી જતાં વચ્ચે ઠીક કરતાં લજીજ છુપાવવા રાજા કુમારી સાવધ રહેતી હતી કેવળ બે મહીનાથી તેને શુદ્ધ દેખાવા

લાગી હતી એટલે કે પ્રભાવતી કન્યાની અવસ્થા વીતાડી મુગધા-
વસ્થાપર મુકાઇ હતી ખીલતા ગુલાબી રંગ જેવી તેની દેહલતા
જેનારના અંતરપર ગદુક અસર થતી હતી.

ચંપા વારંવાર રાગના અંતઃપુરમાં જતી આવતી હોવાથી તે
રાજકુમારી પ્રભાવતીની માનીતી સહિયર થઇ પડી હતી બન્ને જણીઓ
કોઈ પણ વાત એક બીજાથી છુપાવતી નહિ દોલાની સાથે પણ
પ્રભાવતીની પિછાન થઇ હતી છતાં દોલાની ખરી હકીકતો રફેટ
અપળાએ કોઝની પાસે કર્યો નહતો, દોલો ઉમ્મર લાયક થયેલો
હોવાથી તેને રાગના અંતઃપુરમાં લઇ જવાથી વિપરીત પરીણામ
આવશે એવા વિચારથી ચાલાક અપળા હવે તેને સાથે લઇ જતી નહી

સરખી વય તથા પ્રાકૃતિનાં નવાં સોજતી મળનાં બાળક સ્વ-
ભાવ જુનાં સોજતીઓને ભુકી જાય છે, જે માફનું દોલો પહેલાં
હરનિશ રમરણ કરતો હતો તે માફની મનોહર મુર્તિ કાળના પસાર
થવા સાથે દોલાના અંતરપટ પરથી અદશ્ય થવા લાગી હતી. હવે
ધણી લાંબા વખતે કવચિતજ દોલાને માફ યાદ આવતી હતી. પોતાની
સાથે માફનો વાત સંબંધ થયો હતો એ વાત તે જાણતો નહોતો
તથા દોલાની માતાએ પણ સ્થિતિ પકટાવાથી એ વાત ગુપ્તજ
રખી હતી.

સહાંજનો સમય હતો કમલચેરના રાજમહાલય પાછળ આવેલા
બગીચામાં રાજકુમારી પ્રભાવતી તેની માનીતી સહિયર ચંપા સાથે
ફાં કરતી હતી. ચંપાના અંગ ઉપર રાજકુમારીના જેવો વસ્ત્રાલં-
કારોનો ઠાઠ માઠ નહી હોવા છતાં તેનું સૌંદર્ય પ્રેક્ષણીય હતું આજેજ
પ્રભાવતી એ શુ સ્નાન કરેલું હોવાથી તેના નવા નવચોવનરૂપી સમુ-

દ્રમાં ભરતીના પ્રચંડ તરંગો ઉછાળા મારતા હતા પણ કવિઓ અને નવલકથાકારો રમણીની ભુદી ભુદી સ્થિતિ તથા પ્રસંગોને અનુસરી તેના રૂપનું વર્ણન કરે છે પરંતુ રૂપસ્નાનથી નીવૃત્ત થયેલી મુગ્ધાના રૂપનું વર્ણન કોઈએ કહ્યું હોય એમ અમને લાગતું નથી. રૂપ દર્શન એ સ્ત્રીના જનન અવયવોના વિકાસનું પ્રાથમિક લક્ષણ છે. રતિશાસ્ત્રવેતાઓના અભિપ્રાય મુજબ સ્ત્રી રૂપના આરંભથી સોળ દિવસ સુધીમાંજ પુરૂષ સમાગમથી ગર્ભધારણ કરી શકે છે. અર્થાત એ સોળ દિવસ સુધી સ્ત્રી જાતિની કામવાસના સતેજ રહે છે રૂપસ્નાન કરનારી મુગ્ધા કાંઈ અનેરા ભાવ અનુભવે છે. તેના તનમાં તનમાટ વ્યાપી રહે છે અને ચિત ખેંચેન વ્યાકુળ થાય છે.

ફરતી ફરતી ખન્ને સખીઓ એક આસન ઉપર જઈ બેઠી પછી તેમની વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચિત થઈ.

“ ચંપા ! તું કહે કે ન કહે પણ મહને તો પેલા ત્હારે ઘેર રહેતા નવયુવક કોઈ રાજકુમાર હોય એમજ લાગે છે. રાજતેજ ભાગ્યેજ છુંપી ગઈ શકે છે. ” પ્રભાવતીએ કહ્યું.

એમના સંબંધી તમારાથી હું કાંઈ વિશેષ જાણતી નથી મહેં બે ત્રણ વખત તેમને તેમના કુળ કુટુંબની વાત પુછી હતી પરંતુ મહને સમાધાન કારક ઉતર આપવાનેજ બદલે ઉલટા શોકાતુંર બની તેમણે મારી વાત ઉડાવી દીધી હતી ” ચંપાએ ઉત્તર આપ્યો.

“ એ તેજસ્વી યુવક તારી જાતના નથી એમ હું ખાત્રીથી કહી શકું છું. મહેં પહેલ વહેલા જ્યારે એમને જોયા ત્યાંથી મારું દિલ બહાવરૂં બન્યું છે એમની આંખોમાં વીરતાનું તેજ હું જોઈ શકી છું મહને તો લાગે છે કે એ કોઈ વેશજારી છે. ” પ્રભાવતીએ ધીમે ધીમે અંતરની વાત કહેવા માંડી.

“ જો, જો રાજકુમારી, મનને કાળુમાં રાખજો. એવા અંજણ્યા કુળના યુવક ઉપર પ્રેમ કરવાથી પરિણામે કદાચ પસ્તાશો. ” ચંપાને સરળ સલાહ આપી.

“ ચંપા, પ્રેમદેવતાનું રહસ્ય સમજવા જેટલી હજી ત્હારી ઉંમર નથી થઈ. તું ક્યાં સમજે છે કે.

ધામેશ્વના દિલના જખ્ખો ધાયલ રડુ કરે છે;
તે પ્રેમીને પિછાને જે પ્રેમી અવતરે છે.
નહિ પ્રેમને અવસ્થા રૂપ ગુણ કાંઈ જોવા.
પ્રેમી દિલો તો પ્રેમીને જોઈને દરે છે.
આંખાના વનની કોયલ, આવળના વનમાં ખોલે;
દિલ લાગ્યું જ્યાં પછી ત્યાં રસનાં અમી ઝરે છે.
સાગરનું મચ્છ મીઠા જળમાં જુઓ તપાસો;
સાગરનું પ્રેમી તે તો સાગર વિના મરે છે.

બરાબર આ સમયે રાજકુમારીને શોધતી બીજી પણ બેચાર સખીઓ આવી પહોંચી તથા ચંપા અને સખીઓનો આગ્રહ થવાથી રાજકુમારી પ્રભાવતીએ ગરબો ગાવા માંડ્યો, એ સંગીતના મુર તરંગો વાયુમાં વિહરવા લાગ્યા. સખીઓ ગરબો ઝીલવા લાગી.

“ જોખનનું જો જોર જણાય સખીરી.
કંથ કોડીલા વિણ કાગળું કોરાય સખીરી
માનથી માનિતી મુઝાય સખીરી
વિકસેલી કળી કરમાય સખીરી—જોખન
મુઝ્યા જઈને ક્યાં કહે દહીં દિલની વાત;
ન બાળા મંગી ઝરે ઘોષા નિચ નિગાન

પિયુ વિના વાતો ચિતો, છાની છુપી થાયે નહિ;
 શુળી સમી સેજ રાત થાય છે રે લોલ,
 ખાતા પીતાં સુતાં મન માને નહિ બાધ કાંધ.
 યુવાનીમાં યુવતી શરમાય છે રે લોલ.
 બોધા વિષુ બી ક્ષેત્રમાં વર્ષાના દિન જાય;
 સમય સાનુકુળ તજે પુરણુ તે પસ્તાય.
 ચંદ્ર વિના રેમ જેમ તિમિરમાં હુખતી,
 સ્વામી વિષુ સુંદરી સુકાય છે રે લોલ.
 વૃક્ષને આ લિંગના મંજુલ આ વેલડી,
 આતુર આ ઘેલી અકળાય છે રે લોલ. ”

રાજકુમારી પ્રભાવતીનો સુર મધુર હતો. તેનું સંગીત સાંભળી
 બગીચાનાં પંખીઓ સુદ્ધાં જાણે કે સ્તબ્ધ થઇ ગયાં. ગરબો બવાઇ
 રહ્યો એટલે વસંતી નામની એક વાયાળ સખીએ રાજકુમારી
 તરફ કટાક્ષ ફેંકી હાવભાવ સહિત લલકાર્યું કે,

“ યોવનબાગ પરાગ મધુરો, અલિકાલિ કધિપર ગુંજન કરતો;
 મોહમહીં તે મુગ્ધ થઇને, મુગ્ધા પાછળ નિશ્ચિન કરતો. ”

વસંતીનું અનુકરણ કરતાં મનોરમા નામની સખી બોલી ઉઠી,
 “ સખી ગભરાયે, મન મુઝાયે વિરહી શીદને રીખાયે !
 રતિપતિની આ સ્વારી આવી કામદેવનું જોર જણાયે.

વળી પાછી વસંતી બોલી ઉઠી.

“ કામદેવ કામણુ કરનારો, પરવશ રંક હૃદય હરનારો.
 વિવિધ રંગ આંગે ભરનારો, અજન્મ ઢોંગી છે એ ધુતારો. ”
 ત્રીજી વારણી નામની સખીએ ઉમેર્યું કે,

“ રમણ રસીલો છેલ ઝળીલો જીવન ઘેલો એ વ્હાલો,
રતિપતી વિષુ અવતાર નારનો જગમાં જાણે છે ઠાલો ”
પોતે રહી ઝાઝ હોય એવી વિરકિત દર્શાવતાં રાજકુમારીએ કહ્યું
“ નહટ નમેરી થઇને સખીઓ શીદને મ્દને સતાવો ?
વસી રહું જે તમ અંતરમાં, વચન થકી દર્શાવો. ”

મનોરમા બોલી ઉઠી

“ આંખ લગી થઇ છે રાતીને ચાલ થઇ આ મદમાત્રી
અંગે અંગ ખિલ્યાં ચોવનનાં જુગ્યાની એળે છે જાતી. ”
વારણીએ ઉમેરું,

“ લાજ થકી લલના સરમાત્રી મહારાત્રી વળી પાછું જોત્રી
ભાન સાન જુલો મધ મૂઝા ગુમાવ્યુ જાણે મન મોત્રી
વસંતીએ કહ્યું,

“ સરમાત્રી મૂઝા મનમાંહી ભાવ અનેરા ધરત્રી.
પ્રણયપંગને માર્ગે પ્રમદા આજકાલ સંચરત્રી ” x

x રા. પ્રજલાલ જાદવજી ઠક્કર કવિ વિરીચીત.

વધુ વિરકિત ઉપજી હોય એવા ભાવથી પ્રભાવત્રી બોલી ઉઠી
“ સખીઓ, મને આમ ન સતાવો તમા તમારા આ નાટકી સંભા-
વણનો અંત લાવો. ”

વસંતીએ કહ્યું ખરી વાત છે કોઇ આ મધુવનની મેનાને
મનહર પોપટજી બતાવો,

વારણીએ કહ્યું “ અને આ વિરહિણી વલ્લભાની પ્રણયવેદના
સમાવો. ”

પ્રભાવત્રીએ કરડી આંખ કરી કહ્યું “ જાઓ જાઓ મારા
ઉપર કૃપા કરી અહીંથી સત્વર વિદાય થાઓ.

ચવાયેલા જીરપર આ નવા ધા શા લગાવે છે ?

સખીરી થઇ તમે શાને હૃદયને આ સતાવો છે ?

તપેલું તાપથી તનકું તમે તેને તપાવો છે ?

વિરહની વેદના જુંડી તમે શાને જગાવો છે ? x "

બટક બેલી વાસંતીએ કહ્યું " તમારું દીલ બેચેન થવું હોય તો અમે અમારે આ ચાલો અને તમે આ કુંજનવનમાં બેઠાં બેસાં ચાલ કરો તમારા જીવનના વનમાળી "

આટલો વિનોદ વાતોલાપ થતા પછી એકલી ચંપા ત્યાં પ્રભાવતી પાસે રહી અને બીજી બધી સખીઓ વિદાય થઇ ગઇ.

પ્રભાવતી ચંપા સાથે પાછી પેલા લતાકુંજમાં જઇ આસન ઉપર બેઠી તેવું ચીત ચમડોળે ચઢ્યું હતું. જે દર્દને તેણે આજસુધી દિલમાં દબાવી રાખ્યું હતું તે હવે બહાર ઉભરાવા લાગ્યું ધડકતી છાતીએ અને ઉત્સુક દષ્ટિએ તેણે કહ્યું, " ચંપા બહેન ! તહે મારો સદેશો પહોંચાડ્યો હતો કે ? "

ચંપાએ ઉત્તર આપતાં કહ્યું " હા બહેન ! તેઓ ગુપ્ત માર્ગેથી વિના વિલંબે હવે અહીં આવવા જોઇએ. "

" તેમને અહીં કોઇ જોઇ ન જાય એટલા માટેજ સખીઓને મેં વિદાય કરી દાધી છે હું સમજી શકતી નથી કે અમારા પ્રણયનું કેવું પરિણામ આવશે ગમે તેમ થાય તો પણ હું તેમની આસાનો ત્યાજ કરી શકનાર નથી. " પ્રભાવતીએ કહ્યું,

બરાબર આ વખતે દુરથી કોઇનાં પગલાંનો અવાજ સાંભળાયો. કોઇના બગીચામાં વગર રક્તએ પ્રવેશ કરે એવો અગ્નિચારી નહોતો પરંતુ રાજકુમારીએ તેને બોલાવેલો હોવાથીજ તે છુપા માર્ગેથી અંદર

આવ્યો હતો. તે નજીક આવે તે પહેલાંજ વચ્ચત વિચારી ચંપા ત્યાંથી ખસી ગઇ. પ્રભાવતી જે તરફ પળાનાં અવાજ આવતો હતો તે તરફ ધમકતા હૃદયે અને ઉત્સુક નજરે જોઈ રહી. અસ્તવ્યસ્ત થયેલાં વસ્ત્રો તેણે સુવ્યવસ્થિત કર્યાં.

વિના વિલંબે ઢાલો નજીક આવ્યો. તેને જોઇ રાજકુમારીનું મોં લજ્જતથી લાલચોળ બની ગયું. શરમને લીધે તેની જીભ જાણે કે બંધ થઇ ગઇ.

ઢાલાએ કુતૂહલભરી દૃષ્ટિથી પ્રભાવતી તરફ જોઇ પૂછ્યું, “ રાજનન્દિનિ ? તમે મને શા માટે છુપી રીતે અહીં બોલાવ્યો છે.

આ અણધાર્યા પ્રશ્નનો શો ઉત્તર આપવો તે પ્રભાવતીને મુશ્કેલ નહિ, તેણે સંકેતથી ઢાલાને આસન ઉપર બેસતાં કહ્યું. ઢાલો આસનપર પ્રભાવતીથી થોડા અંતરે બેઠો તથા ફરીથી તેણે પૂછ્યું, આવી રીતે મને અહીં બોલાવવાનું કારણ કહેશો ? ”

મહા મુસિબને લજ્જાને કાળૂમાં રાખી પ્રભાવતીએ કહ્યું, “ સુંદર યુવક, તમારા જેવા પુરુષને એક મુઠ્ઠા છુપી રીતે શા માટે બોલાવે એ પણ સમજી શકતા નથી ? ”

ઢાલો વીચારમાં પડી ગયો, તેણે કહ્યું “ ખુલાસો કરવાનું બહારે ઉલટો મહારો પ્રશ્ન મને જે પુછો છો એથી મને નવાઈ લાગે છે.”

પ્રભાવતીએ કહ્યું “ યુવક તમારું જીવન બેઠકરેણું હોય એમ મને લાગે છે. તમારી આકૃતિ પ્રકૃતિ પરથી તમે ક્ષત્રિય સંતાન હોય એમ મને લાગે છે.”

ઢાલાએ કહ્યું “ જે વિષય સાથે તમારે કાંઈ સંબંધ નથી તે વીષયની જીજ્ઞાસા તમારે શા માટે કરવી જોઈએ ? ”

ધીમે ધીમે પ્રભાવતીની લજ્જા ઓછી થવા લાગી તેણે કહ્યું
 ‘ યુવક ! કોઈ ખાસ કારણથી તમે તમારો ખરો મતીલાસ છુપા-
 વતા હો. એમ લાગે છે છતાં તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે,
 જમતના સઘળાં માણસો કાંઈ અવિશ્વાસુ કહેતાં નથી જો મહારા
 ઉપર વીશ્વાસ રાખી તમે તમારી ખરી ઓળખાણ મદને આપસો
 તો એ હકીકત હું પ્રતિજ્ઞા પુર્વક ગુપ્ત રાખીશ.

પ્રભાવતીના વચન ઉપર વીશ્વાસ રાખી ઢોલાએ પોતાની ખરી
 ઓળખાણ તેને આપી. ક્યાં કારણોથી પોતાને રાજ્ય છોડવું પડ્યું
 હતું એ સુદ્ધાં તેણે પ્રભાવતીને કહ્યું એ સઘળી હકીકત જાણવામાં
 આવતાં પ્રભાવતીનાં હર્ષનો પાર રહ્યો નહીં તે બોલી ઉઠી મહારી
 ધારણા ખરી પડી છે કુમાર જે દીવસે તમારું પ્રથમ દર્શન થયું તે
 તે દીવસથી તમે રાજબીજ છો એમ મને લાગ્યું હતું એ પ્રથમ
 દર્શનેજ મહારા મનમાં તમારા માટે પ્રેમ ઉપજ્યો હતો હરનીશ
 તમારી મનમોહન મુર્તિની હૃદયમંદીરમાં સ્થાપના કરી હું તેની આ
 રાધના થી કરતી હતી હૃદયેશ્વર ! કપા કરી આ કીંકરીને તમારા
 ચરણોમાં સ્થાન આપો અને મહારા તંત્રમનનુ સકળ કષ્ટ કાપો
 દોસો પ્રભાવતીનાં આ વચન સાંભળી ક્ષણકાળ માટે દિંમુદ
 બની ગયો તેણે કહ્યું રાજનન્દિની હું રાજ્ય ત્યાગી ફકીરી હાલત
 બોલવું છું મહારા જેવા અનેક સામાન્ય માણસને ચાહી તમે સુખી
 થઈ શકો એવી આશા નથી તમારા મનમાંથી વાસના દુર કરી મદને
 વિદાય આપો.

રાજકુમાર તમારા તરફનો પ્રેમ મહારી રજેરમમાં બંધાવી
 ચુક્યો છે મહેં મારા મનથીજ તમનેજ વરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે
 પ્રભાવતીએ પોતાનો સંકલ્પ દર્શાવ્યો.

“ તમે સ્વતંત્ર નથી મહારા જેવા એક નિરાશ્રય યુવક સાથે સ્નેહ સાંધવાની રજા તમને તમારા પિતા તરફથી નહિ મળી શકે વિચાર કરી જુઓ, હજી બાજી હાથમાં છે. જાણી જેમ તમારી જાંઠ-મીને સંકટ સમુદ્રમાં શા માટે પધરાવો છો ઢાલાએ કહ્યું.”

“ કુમાર ? પિતામાતા આ દેહનાં માલિક છે; મનનાં નથી મહારા મનથી તમેજ મહારા નાથ છો જે પિતા મહારા પ્રેમ માર્ગમા આડે આવશે તો તેમની આ એકની એક કન્યાને મરેલી જોશે.”

મમે તેમ પણ ઢાલો એક નવયુવક હતો તેના જેવા રૂપવાન નવ યુવક પાસે રાજકુમારી પ્રભાવતી જેવી મનોહારિણી મુઘ્ધા પ્રેમયાચના કરતી હતી એકાંત સ્થળ હતું. આ પ્રસંગે એક યુવક ક્યાં સુધી વાસનાને દબાવી શકે? જે રૂપ સૌંદર્ય ભલભલા યોગી તપસ્વીઓના યોગતથા તપશ્ચર્યાં ચુકાવે છે અને માયામાં લીન બનાવે છે તે રૂપસૌંદર્યની ઢાલા જેવા રસિક નવયુવક ઉપર અસર થાય એમા નવાઈ જેવું શું હોઈ શકે ? એક વખત આસપાસ દષ્ટિ ફેરવી તે પ્રભાવતીની નજીક ગયો તથા ઉજીત બની જઈ પ્રભાવતીનો હાથ પોતાના હાથમા દબાવ્યો એ સ્પર્શથી બન્ને જણાએ રોમાંચ અનુભવ્યો પ્રભાવતા બાન જુલી ઢાલાના કંઠમાં વળગી પડી ઢાલાએ તેને જીજ્ઞાસનમાં બાંધી લઈ તેના રાતા પ્રવાહ જેવા અધરોઈ ઉપર ચુંબન કર્યું આ વખતે સ્વભાવિક રીતેજ ઢાલો પોતાના મન સાથે લલકારવા લાગ્યો કે.

કંઈ અવનવું જાદુ ભર્યું છે એની નજરમાં

જે અખત્યાર દિલ બન્યું પ્રીતિ અસરમાં.

કેદી થયો હું સનમના જાંજીરે જુલ્ફથી.

ફર્યો ફરે જે ધરકતણા ખુની ચક્રકરમાં

શિકારી યઇને ઉલટો શિકારમા હું બન્યો

તીરે નીગાહ પાર થયુ હાથ જીવરમાં ”

પ્રભાવતીના દિલની કળીઓ પણ ખીલી હતી. પ્રીયતમના કંઠમાં
બળગી મૃદુ મધુર સ્વરે તે ગાવા લાગી.

પ્રભાવતી:—તમે પ્રેમી પ્રવાસી અબ્બણા મહેમાન,
અંતરના આવકાર આપશો.

દોલો:—થયાં જીવન સંગાથી અહો સુંદરી,

પ્રભા:—મળ્યાં પુર્વ જન્મનાં પ્રતાપથી કરી.

દોલો:—કરો પ્રેમ ધરીને પરીણા ચાકરી;

પ્રભા:—તમે જરીયે જુદાઇ નહિ જાણ્યો સુખન. અંતરના.

દોલો:—દેવી દિલના મંદિરમાં પધરાવશું,

પ્રભા:—અહોભાગી આ જીવનને માનશું.

દોલો:—રૂઝ પ્રીતિના પુષ્પે વધાવશું,

પ્રભા:—પ્રાણ પાથરીને કરશું તમારાં સન્માન. અંતરનાં

બન્ને પ્રેમિક પ્રેમિકા પ્રેમાનંદનું પાન કરવામાં બાલજન્યતનું
જ્ઞાન ભુલ્યાં હતાં. વૃક્ષ સાથે જેવી રીતે વેલડી લપટાઇ રહે તેવી
રીતે દોલોના અંગ ઉપર માફ લપટાઇ ગઇ હતી; પરંતુ એવામાં
રંગમાં ભંગ થયો. અણુધાર્યો રાણો કરજીસિંહ કરતો કરતો ત્યાં
આવી પહોંચ્યો. તથા પોતાની પુત્રીને એક પરાયા નવયુવક સાથે
પ્યાર કરતી જોઇ ક્રોધથી તે રાતોપાતો બની ગયો તેણે ક્રોધથી
ગર્જના કરી કહ્યું, “ બદમાશ યુવક ! તું કોની રમથી આ સ્થળે
પ્રવેશ કર્યો છે ? ”

પ્રેમીક પ્રેમિકા ચમકી ઉઠી આલિંગનમાંથી મુક્ત થયાં. શો

ઉત્તર આપવો એ સમજમાં નહીં આવવાથી ચુપકીદીથી ઢોલો નીચું જોઈ રહ્યો. પ્રભાવતી પણ બાવી બચના વીચારણી અચર કંપવા લાગી.

બન્ને જણાને ચુપ રહેલાં જોઈ કરણસીંહને કાંઈ ધણો વધી ગયો તેણે હાંક મારા એ ચાર સૈનીકોને બોલાવ્યા સૈનીકો આવતાંજ તેણે હુકમ કયો આ મદાંધ યુવકને લઈ જઈ અંધારી ચોરડીમાં કેદ કરી રાખો આવતી કાલેજ એને શીરચ્છેદની સજા કરવાની છે જો એ છટકી જશે તો એની સજા તમારે વેઠવી પડશે:

સીપાહીઓ ઢોલાને ગીરફતાર કરી લઈ ગયા પ્રભાવતી બેહોશ બની ધરણીપર ઢળા પડી

પ્રકરણ ૭ મું.

સંપટસીંહની સંપટતા.

ધણા વખતથી આપણે માંડની કાંઈ ખબર લીધી નથી માટે હવે તે તરફ નજર કરવાની જરૂર છે વખતના વીતવા સાથે સઘળા વસ્તુઓનું રૂપાંતર થાય છે જડ વસ્તુઓ સાથે જીવ માનવ પણ રૂપાંતર કુદરતને અનુસરી થયા કરે છે જે માંડને આપણે છ સાત વર્ષની બાળીકા રૂપે જોઈ હતી તે હવે તેર ચૌદ વર્ષની મુમુક્ષા બની હતી તેનું રૂપ સૌંદર્ય નવયુવાનીના આગમનથી અધીક મનોહર બન્યું હતું વિશ્વશિષ્યએ માંડની પ્રતીમા ખાસ ધ્યાનથી ઘડી હોય

એમ તેના ધાટીલા અંગ ઉપરથી લાગતું હતું એક તરફથી જોવા જતા ઢેલો તેને જીવી ગયો હતો પરંતુ બીજી તરફથી આ મુઠા માર પોતાના એક દીવસનાં બાળ શહ્યર અને ભરીબના જીવનસહચરને જીવી ગઈ નહોતી માથાપને મુખે ધણી વખતે તેણે ઢોલા સાથે તેનો વાકસંબંધ થયાની વાત સાંભળી હતી અને તેથી ઢોલાની સ્મૃતિ તેના અંતરપટપરથી અદૃશ્ય થઈ નહોતી. પુત્રી ઉમ્મર લાયક થવાથી તેને પરણાવી સાસરે મોકલવાની રાણા રણમલસિંહ અને તેની અર્ધાંગના ચંદ્રકુંવરની તીવ્ર ઈચ્છા હતી તથા તેમણે નરવર કોટ તરફ ધણા કાસદો મોકલાવેલા હોવા છતાં તેઓમાંનો કોઈ કાંઈ આજ્ઞાજનક ખબર લાવી શક્યો નહોતો. રાણા નારસિંહનું મૃત્યુ થયાની ખબર રણમલસિંહને મળી હતી. પરંતુ ઢોલાની માતા હયાત છે ત્યાં સુધી પોતાનો સંકલ્પ નિર્વિઘ્ને પાર પડશે એમ રણમલસિંહનું માનવું હતું. ઠગારી આશાની મોહિનીમાં આવી જ રીતે માણસો ફસાય છે—લક્ષ્યાય છે અને લાખ્યો નિરાશાઓ નજરે પડવા છતાં મોહાધિન માણસથી ઠગારી આજ્ઞા છોડી શકાતી નથી.

અતે એક છેલ્લા કાસદે નરવરકોટ જઈ આવી ઢોલા અને તેની માતાના રાજત્યાગની વાત રણમલસિંહને કહી સંભળાવી. એ વાત જાણવામાં આવતાં રાણો પોતાની ચારે તરફ નિરાશાનો અંધકાર જોવા લાગ્યો. રાણી ચંદ્રકુંવર પણ લાગ્યો દોષ કાઢી વિલાપ કરવા લાગી. આ વાર્તા અલેતી બોળી મારના જાણવામાં આવશે તે તેનું કોમળ હૃદય દુખી થશે વિચારી રાજા રાણીએ એ વાત પુત્રીની જીવાવવાની સાવધાનતા રાખી.

રણમલસિંહ મોટી ઉમ્મરનો થયેલો હોવા છતાં તે કાવિય

હતો. તેની નસોમાં વીર ક્ષત્રિયોનું ઉજ્જ્વલ લોહી વહતું હતું. અમરાના સ્વચ્છંદાચાર અને જીવનનો ઇતિહાસ જાણવામાં આવતાં ક્રોધથી તે અધીર બની ગયો. એ શયતાન અમરાને લીધેજ આજમહારાજ ઢોલાને બનેતા સાથે રાજપાટ છોડી જવાં પડ્યાં છે. એવું જાણી રણમલસિંહે દુષ્ટ અમરાનો નાશ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. આપણે હમણાં રણમલસિંહ અને તેની પાત્રીની હિલચાલ નહિ તપાસતાં માર તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવીએ.

રાજનન્દિની માર વિનોદવિહાર નામક હિલ્લામાં પ્રતિવર્ષના નિયમાનુસાર યોગ્ય પતિની પ્રાપ્તિ થાય એટલા માટે કામદેવના ઉત્સવમાં સખીઓ સાથે ભાગ લેવા હાજર થઈ હતી. એ સખીઓમાં મધ્યંતી, મંદાકિની અને ચતુરિકા નામની સખીઓ ઉપર મારનો વિશેષ પ્રેમ હતો. મારએ સખીઓ સહિત સહુથી પ્રથમ કામદેવની સ્તુતિ કરી. ત્યાર પછી તેણે કહ્યું, “ સખીઓ, યોગ્ય પતિ પ્રાપ્ત થાય એટલા માટે કુમારિકાઓ દર વર્ષે કામદેવનો આ ઉત્સવ કરે છે; પરંતુ મધ્યંતીને મન માને એવો પતિ મળવાનો હોવાથી આ ઉત્સવમાં તેનું ચિત્ત ચોંટવાનું નથી. ”

મંદાકિની—મધ્યંતીનું લગ્ન નહીં થયું છે કે ? અમે તો એ સંબંધી કાંઈ જાણતા નથી.

ચતુરિકા:—એ તો પ્રથમથીજ મીઠી છે. મધ્યંતી પોતાના મનની વાત કોઈને કહેતી નથી. એનાં મૂળ તો ધણાં ઉંડાં ઉતરેલાં છે.

મંદાકિની:—જેન મધ્યંતી, કહે તો ખરી કે, તું કયા પુરુષની અર્ધાંગના ચેનાર છે ? એ પુરુષનું નામ, ઠામ, કુળ, સ્ત્રી, ધર્મ,

વિદ્યા, યજ્ઞ, લક્ષ્મી વગેરે સંબંધી તું જે કાંઈ જાણતી હોય તે અમને કહી સંભળાવ.

ચતુરિકા—મંદાકીની હું તને એ બધી વાત કહું છું. સુવર્ણ-પુરમાં ધર્મનિધિ નામનો એક વેપારી છે. એણે મદ્યંતીના પિતા પાસે મદ્યંતીના હાથની માગણી કરી છે. મદ્યંતીને તેની હોંશ પુરી પાડે એવો મનગતમતો પતિમળી આવ્યો છે. એ પ્રકાર બરાબર સ્વયંવરના જેવોજ બન્યો છે !

મારૂં—બરાબર છે, એ પતિ પ્રાપ્ત થવાની મદ્યંતીની ખાત્રી થઈ ચુકી છે. તેથીજ આ ઉત્સવમાં તેનું મન નહિ લાગે એમ મહેં કહું હતું,

મદ્યંતી—ઉત્સવમાં મહારૂં મન શા માટે ન લાગે ? છતાં આરંભમાં આપણે જે પ્રાર્થના કરી છે તે મદને ગમી છે. એ પ્રાર્થનામાં સ્ત્રીએ પતિચરણમાં લીન થવું જોઈએ એવો ભાવ આવે છે. હું એ મતથી વિરુદ્ધ છું. સ્ત્રીએ પતિચરણમાં લીન થવા માટે કાંઈ તેના પર પ્રેમ કરવાનો નથી. સમાજમાં પોતાનું માન વધે, સંપત્તિ તથા અયશઆરામ ભોગવવાનાં મળે, આપણું મન સદા પ્રસન્ન રહી શકે તથા ઇચ્છાનુસાર મોજ કરવાની મળે એટલા માટેજ દેવ પાસે પતિ માગવો જોઈએ અને એવા પતિ ઉપરજ પ્રેમ કરવો જોઈએ.

મારૂં—મદ્યંતી. સ્ત્રીએ પતિ ઉપર શામાટે પ્રેમ કરવો જોઈએ. સંસાર સુખનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ એ સંબંધીના ત્હારા વિચારો મહેં સાંભળી લીધા છે, હું તને આ પ્રસંગે સાવધાન કરતાં એમ કહેવાનું ઉચિત સમજું છું કે, જો તું ત્હારા આ વિચારોનો ત્યાગ નહિ કરે તો ત્હારો સંસાર અવશ્ય નિરાશામય ધૂની જશે.

સુખ સ્વર્ગમાં મહાલવાને બદલે દુઃખના દાવાનળની અસલ વેદના ત્હારે વેઠવી પડશે. સ્વાર્થ સાધવો એજ કેવળ પ્રેમનો હેતુ છે એમ તું માને છે પરંતુ જેને ખરો પ્રેમ માનવામાં આવે છે તેમાં હેતુ જેવું કાંઈ હોતું નથી. યથાર્થ પ્રેમમાં સ્વાર્થની ગંધ પણ હોતી નથી.

મદ્યંતી—જેન ક્રોધ ન કરશે. તમે નિસ્વાર્થ પ્રેમ કેને કહો છો એ હું સમજી શકતી નથી. પ્રીતી એ કેવળ પોતાના સુખ માટે છે પોતાને કાંઈ લાભ થતો ન હોય છતાં બીજને પ્રીતી. આગર પ્રેમ અપણું કરવો એ મુખ્યતા છે એમ હું માનું છું. ગમે તેમ હો મહારા વીચાર મ્હને મુત્તારક. પરંતુ તમે જે ખરો પ્રેમનું વર્ણન કર્યું છે તે પ્રેમ કેને પ્રાપ્ત થનાર છે એ વાત ઉડતી સાંભળવામાં આવી છે ઇશ્વર તમારી મનકામના પુર્ણ કરે એમજ હું ઇચ્છું છું.

મદ્યંતી વાત ઉડાવી દેવાના વીચારથી માફએ બીજી સખીઓ તરફ જોઈ કહ્યું “ સખીઓ જાઓ જામને આરતીની તૈયારી કરો ત્યાં સુધી હું અહીં ઉભી છું.”

સખીઓ વીદાય થઈ જાય છે એટલે માફ દમ્યંતીને પુછે છે સખી મહારા વિવાહ સંબંધી ત્હેં શું સાંભળ્યું છે ?

મદ્યંતી—નરવર કોટના રાજકુમાર ઢોલારાય સાથે ધણી વખતથી તમારો વાંક સંબંધ થયેલો છે તથા તમે હવે ઉમર લાયક થયેલાં હોવાથી સત્વર તમારું લગ્ન થઈ જવાનો સંભવ છે તમે મહારાથી શા માટે એ વાત છાની રાખી હતી ?

માફ— જાહેન મદ્યંતી આપણી વચ્ચે જીવજન્મ મૈત્રી છે ખરું ને ? આપણાં આ પ્રેમમાં કોઈ પણ રીતે વીક્ષેપ તો નહીં થાય ને ?

મદ્યંતીએ કામદેવની મુર્તિ તરફ આંગળી કરી કહ્યું “ આ કામદેવની લીલામાં પ્રેમ તથા વેર બન્ને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે એમ કહેવામાં આવે છે છતાં આ દેવના હાથે પણ આપણા પ્રેમમાં વિક્ષેપ થઇ શકનાર નથી, ”

સખી આવી રીતે તું દેવનો તીરસ્કાર ન કર.

મદ્યંતીએ હસીને કહ્યું ‘ એમાં તીરસ્કાર જેવું શું છે ? આપણા બન્નેમાં વેર ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ જો આ કામદેવમાં હોય તો તે તેનો ભલે ઉપયોગ કરી બતાવે !

મારૂં-આપણી આવી મૈત્રીહોવા છતાં મહારા વીવાહ સંબંધીની કોઇ વાત હું ત્હારાથી છુપાવું ખરી કે ?

મદ્યંતી- તારે શું બન્યું તે તમે કેમ કહ્યું નહીં ?

મારૂં-એમાં કહેવા જેવું કંઇ નથી કેવળ એકજ ક્ષણના સંયોગથી આ સંબંધ ભાગ્ય યોગથી બંધાયો છે કેવળ વાકદાન ઉપરાંત બીજી કંઈ કીયા થઇ નથી.

મદ્યંતી-વાક્યદાન થયું એટલે લગ્ન થયું એમજ સમજવું જોઈએ છતાં તું પ્રસંગને અનુસરી જો શબ્દ કહ્યું તો તેથી માફ લગાડશે નહીં રાજ લોકનાં પુત્ર કન્યાઓનાં લગ્ન એ આપણે દીગલા દીગલીઓનાં લગ્ન જેવાં છે.

મારૂં-શા ઉપરથી તું આમ કહે છે ? પ્રીતિનો તેમને અનુભવ નથી હોતો કે ?

મદ્યંતી-જુઓ આસુષ્ટિમાં મક્ષ ગંધર્વ, કિન્નર દેવ દાનવ માનવ એવી જુદી-જુદી જાતો છે તે પ્રમાણે આપણી સુદાં જુદી જાત છે એમ રાજ્યભેદ માને છે તેઓ મુખ્યત્વે કરીને

આપસ આપસમાંજ શરીર સંબંધ કરે છે. પોતાના વર્ગની ન્હારના માણસ સાથે સંબંધ બાંધવામાં તેઓ ન્હાનમ માને છે. આમ હોવાથી રાજલોકનાં સંતાનોનો સંબંધ જોડાય છે ત્યારે વરવહુની રૂપ સંપત્તિ, સુસ્વભાવ, સુશિક્ષણ વગેરેનો વિચાર સુદ્ધાં કાઢ કરતું નથી ! વહુ મમે તેવી કુરૂપ, ગાંડી તથા અબલ્લુ હોય તો ચાલે છે, કેવળ તે રાજકન્યા હોવી જોઈએ ! વળી જે નિયમ વહુને લાગુ પડે છે. તેજ વરને લાગુ પડે છે. રાજકન્યાના સદ્ભાગ્યથી તેને શાણો તથા સુંદર ધણી મળે તો સંતોષની વાત છે; પરંતુ તે ગુણિચલ ન હોય છતાં રાજકુળમાં જન્મ્યો હોય એટલા ઉપરથી પસંદ કરવામાં આવે છે. રાજની કન્યા ઉપવાદ થાય છે એટલે મમે તે રાજના મમે એવા શંખ શિરોમણી છોકરાના હાથમાં સોંપવામાં આવે છે ! એ છોકરો અગાઉ દશ સ્ત્રીઓ પરણી મુક્યો હોય છતાં તે તરફ દુર્લ્લક્ષ્ય કરવામાં આવે છે. એવી રીતે જેમનાં લગ્ન થયાં હોય તેમને સંસાર સુખની માહિતી ક્યાંથી હોઈ શકે ?

બરાબર આ વખતે એક સખીએ આવી આરતિની તૈયારીની ખબર આપી એટલે મારૂ મદ્યંતીને સાથે લઈ ત્યાં ગઈ તથા આરતિ થઈ મયા પછી બધી સખીઓ વિદાય થઈ. રાજકુમારીનું ચિત્ત બેચેન બનેલું હોવાથી તે એકલીજ એ ઉદ્ધાનમાં આમ તેમ ફરવા લાગી. તેનું ચિત્ત ચિંતાતુર હોવા છતાં તેની રૂપ છટા ધણી મનોહર લાગતી હતી. તેનું એ મજબનાક સૌંદર્ય જોઈ સ્વાભાવિક રીતેજ મુખમાંથી એવાં વચન નીકળી પડવાનો સંભવ હતો કે,

હિસંતી દામિની લલિત મુખ તેજે નથી કમી;

અરે એ તો શોભે મનહરજી રંભા રતિ સમી,

કટી કેશ લહેકે સિંહ શરમ ખાઇ વન ગયા,
 નિહાળીને કેશો મણિવર ધારા હેઠળ રણા
 અતિ ચાર ચાલે, રજ શિરપરે દંતી ઝટકે,
 દ્રગોથી છોડીને ઝરવ મૃગ વિન ભટકે,
 ધડી બ્રહ્માએ છે, પુરસદ તણુ દી ચિત્ત દધ,
 થઇ ના થાતી ના અવર મુગ્ધા આ સમ કહીં.

મારૂં બગીચામાં આમ તેમ ફરતી હતી એવામાં પ્રધાનપુત્ર
 લંપટસિંહ ત્યાં આવી ચઢ્યો. લંપટસિંહ દેવતા પાછળ અંગારા થાય
 તેવી રીતે સદગુણી માખાપને પેટે જન્મેલો કુલાંગાર હતો. હમણાં
 તેની ઉમ્મર અઠાવીસેક વર્ષની હતી. એ સ્વછંદી જુવાન ધણુ વખ-
 તથી રાજકુમારીનું રૂપ જોઇ દિવાનો બન્યો હતો તથા મારના રૂપા-
 મૃતનું પાન કરવા રાત દિવસ અધીર રહેતો હતો. આજે ધણુ
 વખતથી તે બગીચામાં છુપાઇ રહ્યો હતો. અખીઓના વિદાય થયા
 પછી હાથ જોઇ તે આગળ આવ્યો. તેને જોઇ મારૂં ચમકી ઉઠી;
 પરંતુ લંપટસિંહના મનની મલિનતાથી તે અચાત હોવાથી સરળ
 સ્વભાવથી તેણે પૂછ્યું, “લંપટસિંહ ! આ સ્થળે આવવાની કોઇપણ
 પુરૂષને પરવાનગી નથી. છતાં તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? ”

લંપટસિંહે પોતાના લંપટ સ્વભાવનો પરિચય કરાવતાં કહ્યું,
 “ મોજીલી માશુક ! હું તમારા ખારનો ઉમેદવાર છું તેથીજ આવવા
 તકસીરવાર છું.

દિલ આ દિવાનું છે બન્યું તહારા મનોહર રૂપથી;
 રૂંભા કહું કે મેનકા, વૃલના જરા તહારી નથી;
 સૌંદર્યનો આધાર ને રૂપનો બરોડો બંડાર છે;
 એક મુખે ગુણની કથની શકાયે ના કથી.

હું તમારા સૌંદર્યનો ઉપાસક છું. દેવિ ! હું બકતરૂપે તમારી કૃપા ઇચ્છું છું.”

લંપટસિંહના મુખેથી આવાં વચન સાંભળી મારૂં આંખી બની ગઈ. લંપટ માટે તેના મનમાં ઘણો તિરસ્કાર ઉપજ્યો. તેણે કહ્યું, “ તમારી આવી નીચતાનું પરિણામ સાઈ નહિ આવે. હજી પણ કહું છું કે, હવે ધન્યતા હો તો અહીંથી આ ક્ષણે જ ચાલ્યા જાઓ.

લંપટસિંહનામાં તેના નામ જોવાનું મુશ્કેલી હતું. તેણે કહ્યું “ દેવિ ! આ દાસપર દયા બાવો—તેને વધુ ન તસસાવો, આ જખમી બનેલા જીવન પર અહમ્મીતની દવાના પટ્ટા લગાવો.

કરો ના અંખડી સતી, વચનથી છાતી વીધાતી:

રસીલી માર અદમાલી, ફકીરી હાલ મ્હારો છે.

હું તમને મ્હારા સાચા જીવનથી ચાહું છું. તમારો ખાર મેળવવા માટે જો દોળખ-રૌરવ નરકમાં જવું પડે તો ત્યાં જવા પણ એક ખરા આશક તરીકે હું તૈયાર છું.

મારું વિશેષ મુસ્સો બરાબ તેણે કહ્યું, “ હજી પણ ચેતાવું છું કે, મૂર્ખતા છોડી તમે તમારે રસ્તે પડો; મ્હારા જીવને વધુ ખેંચે ન બનાવો.”

લંપટસિંહ:—આજે શરિ ! તમારી ખેંચેની દૂર કરે એવું રામ બ્રાહ્મ આપધ મ્હારી પાસે તૈયાર છે. આ હૃદયમાં ધનવંતરીનાં સંધનાં ઔષધોનો બંડાર મેં છુપાવેલો છે.

દૂર કરવા દિલગીરી મંદોખત દવા અકસીર છે;

સંયોગ થાતાં આપણો ખુલવાનું આ તગદીર છે,

માટે મ્હને વધુ ન અજસાબો બને મ્હારાં માનીતાં મેનાં જરા પાસે આવો.

મારે—દૂર જાઓ અને કોઇ વેશ્યાના આશક જાઓ. આ સતીને સંતાપી તમે સાર કાઢનાર નથી, મહારા ક્રોધની આગમાંથી કોઇ તમને છોડાવી શકનાર નથી.

સતી સૌભાગ્યની દેવી પતિપદ પ્રેમથી પુંગ્ગે:
નિરંતર સ્વામીને સેવી ગુણો નિજ નાથના મુંગે.
પતિ માટે જીવન ધરતી, પતિ સાથે બળી મરતી,
પ્રબળ પ્રેમે રતિ ધરતી, ચરણ સ્પર્શે ધરા ધુન્ગે.
વહે છે દિવ્યતા રંગમાં કરે સંચાર ખગ જગમાં,
સતી વિણ શ્રેષ્ઠતા જગમાં સતીની અન્યના બુન્ગે.

લંપટસિંહ—ત્હારી આવી લંપટતાની વાત જ્યારે હું પિતા જીને જણાવીશ ત્યારે ત્હારી કેવી દુર્દશા થશે તેનો કંઈ વિચાર છે ?

લંપટસિંહ—પ્રેમ કરવા જતાં આકૃતથી ડરી જાઉં એવો હું નામદ નર નથી.

માજી—તું નામદ નર નહિ પરંતુ કમઅક્ષલ ખર છે.

છન્દાનના આવેશમાં લંપટ અને ક્ષયતાન છે,
પાપી પુરો છે તું અને બસ પાપમાંડી ધ્યાન છે.
નરકનો તું છે કીડો, ખોટું મગજ ગુમાન છે;
અવિચારી આવા કર્મથી જનાર ત્હારો જન છે.

લંપટસિંહ—આવી ધમકીથી ડરી જઈ હું પાછો ફરનાર નથી;
મ્હારો સંકલ્પ પાર પાડવામાં આજે કોઈની મ્હને અટકાવી રાખવાની તાકત નથી.

મદિરા અને મદિરાક્ષીમાં બસ સકાળ સુખનો સાર છે,
વિલાસમાં છે સ્વર્ગ ને બુદ્ધો નરક પોકાર છે.

આ જીદગી એ ચાર દિનની ચાંદની કહેવાય છે,
ગુલ ખિલેલાં જોઈને ગુલગુલ હૃદય હરખાય છે.
સુમવા તહારા ગુલાબી ગાલ જીવ લલચાય છે;
આલિંગવા મન મોહિની આ મન અધીરું થાય છે.

બસ, વદાલી આવ અને મહેને આલિંગન કરી મહારા તપી
મથેલા તનમનને શાન્ત કર.

મારૂંએ દુર ખસી જઈ તિરસ્કારથી કહ્યું. “મહેને એમજ લાગે
છે કે, વિનાશકાળે તમને વિપરીત શુદ્ધિ સુજી છે. કામાંધ ! નરપશુ !
તહારા આ અવિચારનો બદલો વિના વિલંબેજ તને મળશે.”

લંપટસિંહે કહ્યું, “સુંદરિ ! એવી ખાલી શબ્દોની ધમકીથી મહેને
ડરાવવાનો વૃથા પ્રયત્ન શા માટે કરો છો ? તમારી એકજ લક્ષ્મીની
મહોબત માટે જીંદગી સુધી હું આક્રોશ રહામે ટકકર ઝીલવા તૈયાર
હું આજ કાલ કરતાં ઘણા વખતથી હું તમને મહારી સ્વાધીનતામાં
લાવવાની ઇચ્છા રાખતો હતો; પરંતુ સુયોગની રાહ જોઈ આજ
સુધી મહેં ધીરજ ધારણ કરી હતી. આજે સુયોગ મોકલો હોવાથી
મહારી ધારણા તું જરૂર બર લાવીશ. તમે સીધી રીતે નહિ માનો તો
છેવટે બળાતકારે પણ મહારો પ્રેમ સ્વીકારવાની હું તમને ફરજ પાડીશ.”

મારૂંએ તેજસ્વિતાથી કહ્યું, “એક સુંદરીના પ્યારને બળાતકારે
મોકલવાની આશા રાખવી એના જેવી મુર્ખતા બીજી એકે નથી.
પરપસ્પરના દિલના આકર્ષણ સિવાય પ્રેમ હિતપન્નજ નથી થતો.
તમે હવસના ગુલામ હોવાથીજ પ્રેમ અને હવસમાં કેટલું આસમાન
જમીન જેટલું અંતર છે એ સમજી શકતા નથી. વળી તમારે થાક
રાખવું જોઈએ કે, હું એક ક્ષત્રિય રાજકન્યા છું. ક્ષત્રિય કન્યા પ્રા-

જ્યાંત પર્વત પોતાના સત્ત્વત ધર્મની મર્યાદા ભ્રમ્યે છે. જ્યાં સુધી મહારા દેહમાં પ્રાણ છે, જ્યાં સુધી આ શરીરની નસોમાં પવિત્ર ગરમ લોહી વહે છે ત્યાં સુધી તો ત્હારી પાપી ઇચ્છા પાર પાડનાર નથી. આ સતી કુમારી ધર્મ માર્ગથી વિચલિત થનાર નથી.

શિયાળ છે જોર અગ્નિનું, જળીને ખાક તું થાશે;

પરિણામે વિષયલંપટ, રહીને ખૂબ પસ્તારો. "

લંપટસિંહ:—એ બધું વખત આવ્યે જોઇ લેવાશે.

મારું:—યાદ રાખ કે નરકમાં પણ તને સ્નાન નહિ મળે.

લંપટ:—સ્વર્ગ અને નરક એ મુખ માણસોની કલ્પના છે.

મારું:—ત્હારી આંખમાં કમળા થયેલો હોસથી તને બધું પીળું દેખાય છે; આવા સ્પષ્ટ દિવ્યારી તું સૃષ્ટિકર્તા પરમાત્માનું અપમાન કરે છે.

લંપટ:—એ ત્હારા પરમાત્માને કોણ જોઈ આવ્યું છે ? બસ આ જીંદગીજ સાચું સ્વર્ગ છે; જે પ્રત્યક્ષ નથી તે કેવળ કલ્પના છે.

દાશમાં પ્યાલી બગલમાં બહાલીની છે કંઈ બહાર;

સ્વર્ગ એ સંસારમાં ને નાચી ઉઠતા હૃદય તાર.

મદિરા અને મદિરાક્ષી વિજુ, સંસારમાંતા કંઈજ સાર.

ચહાય છે આશક સદા રંગા રમાના દિલનો ખાર.

માટે આ બધી ચિતંકાવાદ છોડી મહારી ઇચ્છા તૃપ્ત કર.

ધરડીના આગથી સળગી જતા મહારા આ હૃદયને અમૃતરસથી સંભાળ ત્હારા હૃદય પર ધર. જો તું મહારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ તો હું ત્હારો જુલામ થઈ રહીશ ત્હારા બાલને મ્હારો જીવનમાં અભિનિય. જળી આપણો સંબંધ ખુલ્લો થઈ જવાની તને ખાતરી હોય તો પીવી આસી રાખીશ નહિ. આપણી ગુપ્ત પ્રેમલાલ મદિવ ગુપ્ત રહેશે. બેક

જાન્યત શિલ્પિએનો આસ્વાદ ચાખ્યા મહી હું મધુ નિરંતર તેમાંજ
મીઠા બની જશે.

—કામાંધ ! દુનશ ? બહુને લાલચાવેનો. મયલ કરવાઈ
ત્હારી કમ્પા સારણ ચમત્તર નથી; બા બહાદુર બાબાનો સંકેત
ફરતર નથી.

“ ત્થરે જોઇ લે ત્હારા દુરાચ્છનું ફળ. ” આમ મહી લંપટ-
સિંહે એક સંકેત સૂચક સીટી વગાડી જે સાંભળી ચાર હથિયારખંદ
માથુસો ત્યાં દોડી આવ્યા.

“ બા ગુમાની છોકરીને હિંમતી સંકેત સ્વયે લઇ બગો.
આવતી કાલે મધ્યરાત્રે હું આવીસ ” લંપટસિંહે આવેલા માથુ-
સોને આજ્ઞા કરી. એલા જલસુ માથુસોએ એકજ ક્ષણમાં બાને
પકડી તેને કાઢી ઓપધ સુધાડયું. પછી એક ચાદરમાં તેને બાંધી લઇ
એ નરપિશાયો ત્યાંથી વિદાય થયા. લંપટસિંહ પણ બીજી દિશા
સરકે ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ આઠમું.

મરાઠાઓની હિંમત.

જલમચિરના મહાસાથા મકમળસિંહે જોવાએ પોતાની પુત્રી આજે
મિલકાતમાં આર કરતો. જોઇ પેદ કોઈ જાણી જાણીને દિવસે તેની
શિરચ્છેદની સગ કરવામાં આવનાર હતી એ જાણીકત માંચિર
માથુસોની પી. મહિજ હોય.

લગભગ મધ્યરાત્રિનો સમય હતો. એક અંધકારમયી ઓરડીમાં કે જે જમીનના ગર્ભમાં અર્થાત પાતાળપુરીમાં આવી હતી તેમાં ઢોલાને પુરી રાખવામાં આવ્યો હતો બીજે દિવસે સ્થિરચ્છેદની સળ ફરમાવેલી હોવા છતાં ચાર દિવસ વીતી જવા છતાં હજી સુધી એ સળ અમલમાં મુકાઇ નહતી સળ અમલમાં મુકવામાં શિથિલતા થવાનું કારણ એટલું જ હતું કે, રાણા કરચ્છસિંહે પાછળથી ઉંડે વિચાર કરી જોઇ અનેલા બનાવમાં પોતાની પુત્રીનો હાથ કેટલો છે એ તપાસ્યા પછી ગુન્હેગારને સળ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો જે વખતે ઢોલા અને પ્રભાવતીના પ્યારનો દેખાવ નજરે પડ્યો તે વખતે એ પ્રકારથી ચિત્ત અતિશય ઉરકેરાઇ જવાથીજ કરચ્છસિંહે ઢોલાને બીજે દિવસે સ્થિરચ્છેદ કરવાના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા.

ઢોલાને ચોકકસ સમયે ખોરાક પહોંચાડવામાં આવતો હોવા છતાં ચિંતાની વિશેષતાથી તે કાંઇ ખાઈ શકતો નહિ. પોતાના આકસ્મિક વિયોગથી મમતામાંથી માતાને કેવું દારૂંલુ દુખ થશે એ વિષયના વિચારોથી તે અતિશય વ્યાકુળ બની ગયો હતો હવે પોતે અવિચારી કૃત્ય કર્યું હતું એમ તેને લાગતું હતું, છતાં એ વિષયમાં એક રીતે જોવા જતાં તે નિર્દોષ હતો. પ્રથમ તેણે પ્રભાવતીને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરંતુ તેના પ્રેમમાં પાગલ બનેલી મુઠ્ઠાએ આગળ પાછળનો વિચાર નહિ કરતાં ઢોલાના પ્રેમની ચાચના કરી હતી. પ્રભાવતીએજ ચંપા માર્ફત ઢોલાને છુપી રીતે પોતાના રાજમહાલયના અંતઃપુર પાછળ આવેલા બગીચામાં આવવાનો સંદેશો મોકલ્યો હતો.

મધ્યરાત્રી વીતી ગઇ હતી ઢોલાની ઓરડીમાં દિવસે પણ પ્રકાશનો

સંચાર નહિં થતો હોવાથી રાત્રે ત્યાં પ્રકાશનો વિસ્તાર થાય એ સર્વથા અશક્ય હતું એ કમનસીબ કેદીની આંખોમાં ચિંતાની વિશેષતાને લીધે સહજ પશુ હિંમત નહોતી ધાસના બીજાના ઉપર પડ્યો પડ્યો તે આકાશ પાતાળના વિચાર કર્યા કરતો હતો ઘડીમાં અભાગિની માતા યાદ આવતી તો ઘડીમાં પ્રભાવતીની પ્રતિમા મનશ્ચક્ષુ પાસે ખડી થતી હતી આવેલો ખોરાક એક ખુણામાં પડી રહ્યો હતો ઓરડીમાં દાખલ થવાનું દ્વાર પેલી તરફથી બંધ હતું તથા એ ઓરડીને એક પશુ જારી કે બારી નહોતી એમાં પ્રકાશ તથા વાયુનું નામ નિશાન પશુ નહોતું અમે એ સ્થાનને એક બંધ કરી દીધેલી પેટીની ઉપમાં આપીએ તો તેમાં કાંઈ ખાદ્ય નહોતું.

ઢોલો પોતાના મન સાથે કહેવા લાગ્યો “ આ ભયંકર કારાગૃહમાંથી મ્હારો ઉદ્ધાર કેવી રીતે થશે ? સુર્યદેવતાનાં કિરણો નજરે નહિ પડતાં હોવાથી દિવસ અને રાતનો ભેદ પશુ મારાથી સમજી શકાતો નથી; છતાં બીજે દીવસે મ્હારો શિરઁછેદ કરવાનો રાજનો વિચાર કાંઈ કારણથી મુલતવી રહ્યો હોય એમ મને લાગે છે ફરરોજ બે વખત ખોરાક આવતો હોવાથી આજે ચાર દિવસથી હું અહીં કેદી થઈ રહ્યો છું એમ સમજી શકાય છે. અફસોસ! અભાવી છોકરાં ! ત્હારા અવિચારથી તારી માતાને કેટલું બધું દુઃખ થશે ! એક ક્ષણ માટે જ તારો વિયોગ વેડી શકતી નહોતી તે ત્હારા ચિરકાળનો વિયોગ કેવી રીતે વેડી શકશે ! જે માતાએ ત્હારે માટે રાજ્ય છોડ્યું, જે માતાએ ત્હારા માટે રાજરાણી મટી ફકીરી લીધી તે મમતામયી માતા ત્હારા વિયોગથી કેવું રહ્યું કંપાવે એવું કારણ કશાપાંત કરતી હશે ! હતભાગ્ય બાળક ! જે ત્હારા મન ઉપર કાણુ

આખો હોત તો આજે નારી માતાને દુખના દિવસ જોવા પડત ”

આ શબ્દો ઉચારી થોડા સમય સુધી ચુપ રહ્યા પછી તે આંખો કહેવા લાગ્યો, “ રાજ કુમારીની દશા પણ સેના પિતાએ મારા જેવીજ કરી હશે કે ! એના જેવી કામળાંગીથી કારાગારનું કઠોર કષ્ટ કેવી રીતે ઘેટી શકાશે ? પિતા શું નિર્ણયતાથી એકની એક કન્યાને દુખી કરશે ? મને એ અશક્ય લાગે છે પાછી રાજકુમારી એ છુટી રહેશે તો મારા બચાવવાનો જરૂર કાંઈ પ્રયત્ન કરશે હમણું તો હું મારી ચારે તરફ કેવળ નિરાશાજ જોઈ છું ઘડી પછી શું થશે એ તું કહી શકતો નથી. ”

આમ કહી ઢોલો ચુપ રહ્યો. ત્રણ રાતના સતત ઉત્તરના થયેલા હોવાથી તેની મરજી નહિ હોવા છતાં આંખો જરા ધેરાઈ તથા તે નીંદ્રાધીન થયો. પોતે કેટલા વખત સુધી નીંદ્રામાં રહ્યો તે તરફ તેનું ધ્યાન નહોતું. એકાએક ચોરડીનું દાર ખખડવાથી તેની આંખો ઉઘડી એ તેનું હૃદય જોરથી ધબકવા લાગ્યું. ક્ષણ માત્રમાં અનેક તર્કવિતર્ક તેને ઉપજ્યા રાજમહાલમાંના શુભ કારત્તમરમાં કાંઈ એને બચાવવા આવે એ તેને સર્વથા અશક્ય લાગતું હતું ત્યારે શું જાણે તલવાર લઈ તેનો શિરછેદ કર્યા આવ્યો હશે ? ઢોલો પોતાના મન સાથે કાંઈ નિર્ણય કરી શક્યો નહિ બારણ ખખડ્યા પછી થોડા વખત પાછી ચુપકાઈ રહેલા પોતાને ભ્રમ થયો હશે એમ માની ઢોલો પાછો આંખો ચીંચવા જશે હશે એવામાં એક અતી સળગી તથા એ બાંધણું ખંધકારમય થયેલો પ્રકાશનો વિસ્તાર થઈ રહ્યો એ કક્કશમાં ઢોલોએ આશ્ચર્યચક્રાત બની જાળ કુમારી બલાવતિને એક હાથમાં ખત તથા બીજા હાથમાં એક ત્રોપક લઈ

ઉભી રહેલી જોઈ. ઢોલાના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. પ્રભાવતી તેણે બૂલી ગઈ નથી એ વિચારે તેનું દુઃખ ધણું અંશે એણું કયું. પ્રભાવતીએ નજીક આવી અત્યંત મૃદુસ્વરે કહ્યું, “ પ્રિયતમ ! હું ભયંકર જોખમ ખેડી સાહસથી તમારો છુટકારો કરવા આવી છું. જશ્દી આ સિંચાણીનો ખેંચાક પહેરી અહીંથી છટકી જાયો. ”

“ પ્રાણેશ્વરી ! તમને જોખમમાં નાખી એક નામદંની માફક નાસી છુટવાની મ્હારી ઇચ્છા નથી. જે આફત આવી પડે તે સહન કરી સેવા હું તૈયાર છું કેવળ મ્હારે તમને એટલીજ પ્રાર્થના કરવાની છે કે, મ્હારી માતા દુઃખી ન થાય એ વાતની તમે સંભાળ રાખજો, મ્હારા વિયોગથી સળગી જતા તેના આત્માને સાંત્વના આપજો. ” આટલું બોલતાં રનેહથી માતાનું સ્મરણ થઈ આવવાથી ઢોલાની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. મદ્મદ કંઠે તે પાછો કહેવા લાગ્યો “ અરેરે ! હું હત ભાગ્ય પુત્ર છું. મ્હારે લીધેજ મ્હારી દેવી સમાન માતાને આજે અજાતવાસનું દારણુ દુઃખ ભોગવવું પડે છે. મ્હારા પુત્ર જીવનના અંત સાથે તેની સુધળી આશાઓનો અંત આવી જશે. કદાચ પુત્રવિયોગના શોકથી એ પોતાનો પ્રાણ સુદ્ધાં ત્યાગશે એવો મ્હને સંદેહ રહે છે. ”

ઢોલાની વાત જોમ જોમ લાંબાતી હતી તેમ તેમ પ્રભાવતીની ધીરજનો અંત અપ્પતો હતો. તેણે આધીરતાથી કહ્યું, “ રાજકુમાર ! વધુ વખત ગુમાવવાથી આપણો બન્નેનો જીવ જોખમમાં આવી પડશે. કેવળ મ્હારી ખાતર નહિ તો તમારાં મહત્ત્વશ્રી ખાતર આ મૈનિકો વેશ પહેરી અહીંથી પલાયન કરી જાયો તમારી ગેરહાજરીમાં તમારી શિક્ષા માફ થાય એવો પ્રયત્ન હું અવશ્ય કરીશ.

એક ક્ષણનો પણ વિલંબ નહિ કરતાં હમણાંજ અહીંથી નાશી છુટો.”

“કુમારી, આ ઉપકારનો બદલો હું કેવી રીતે વાળી શકીશ ?”
ઢોલાએ પ્રભાવતીના હાથમાંનો પોષાક લઈ પૂછ્યું.

“જુઓ, તમે ક્ષત્રિય કુમાર છો. આ ઉપકાર નથી પણ ફરજ છે. હું મ્હારી ફરજ બજાવું છું. મ્હારે લીધે તમારે કેદખાનામાં આવવું પડેલું હોવાથી જીવના જોખમે પણ તમને બચાવી લેવા એ મ્હારી ફરજ છે. છતાં મ્હારા આ કાર્યને જો તમે ઉપકાર માનતા હો તો કહો જોઈએ કે જીંદગી બચાવનારને શું આપવું જોઈએ ?” પ્રભાવતીએ ઢોલાના મુખ તરફ જોઈ રહી માર્મિક વચન ઉચ્ચાર્યો.

“જીંદગી બચાવનારના ઉપકારનો બદલો કોઈ પણ રીતે વાળી શકે તેમ નથી.” સંદેહ યુક્ત દષ્ટિથી રાજકુમારી તરફ જોઈ ઢોલાએ કહ્યું.

“છતાં બ્યવહારિક દષ્ટિએ એ બદલાની ફેડ થયેલી કેવી રીતે માની શકાય ?”

“બ્યવહારની નજરે જીંદગી દેનારને જીંદગી આપવી જોઈએ.” સરળભાવથી ઢોલાએ ઉત્તર આપ્યો.

“ત્યારે પ્રિયતમ ! હું જીંદગી સુધી તમારા પ્રેમની માયના કરું છું. આ જીંદગીમાં મ્હેં તમનેજ વરવાની મ્હારા મન સાથે પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે. તમારા સિવાયના સંધળા પુરુષને હું બાતા તથા પિતા વૃત્ત્ય માનું છું.” પ્રભાવતીએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રકટ કરી.

“પ્રિયા ! મ્હારું જીવન નિરાશામય છે. સુખની પ્રાપ્તિ થાય એ મ્હારે શંકા બરેલી વાત છે છતાં તમે બધી જોઈ આ માટે કુઃખના સાગરમાં કુબી મરવા તૈયાર થયાં છો ?” ઢોલાએ કહ્યું.

“ સુખ અગર દુઃખની પ્રાપ્તિ લાગ્ય યોગથી આવ છે. કોઇના સરખા દિવસ રહેતા નથી.

રહેતા દિવસ નથી કોઇના એકજ અવસ્થામાં કદા;
સુખ હોય આજે પૂર્ણ તો કાલે પડે છે આપદા,
ભિક્ષુક થતા ધનવાન ને ધનવાન ભિક્ષુક થાય છે,
રત્ન પ્રમાણે જ્ઞાના પથ રંગ સહુ બદલાય છે.

માટે નિરાશ ન થાઓ. આશ્વા અમર છે. વળી તમારાં માતા માટે નિશ્ચિંત રહો, તેમને કોઇપણ પ્રકારનું દુઃખ નહિ પડવા દેવાની જવાબદારી હું મ્હારે શિરે ઉપાડી લઉં છું. તમે જ્યાં જાઓ ત્યાંથી છુપી રીતે તમારા સમાચાર મ્હને પહોંચાડવાની કાળજી રાખજો. અહીંનું વાતાવરણ નિર્ભય થશે એટલે તમે પુનઃ અત્રે આવી શકો એવી વ્યવસ્થા હું કરીશ. વળી હું તમને આ મોતીની માળા આપું છું તેને વેચી તમે તમારું ખર્ચ નભાવજો. આ સોના મહોરોથી ભરેલી થેલી છે તે પણ તમને ઉપયોગી થઇ પડશે. ” આમ કહી એક થેલી તથા મોતીની માળા પ્રભાવતીએ દેવાની ઘણી આનાકાની હોવા છતાં આમ્રદથી તેના હાથમાં મૂકી.

ઢોલો સૈનિકનો પોપાક પહેરી ચુક્યો હતો. તેણે સ્નહના આ-વેશથી પ્રભાવતીના અધરોષ પર ચુંબન કરી કહ્યું, “ જીવિતેશ્વરી, આજથી હું ઈશ્વર સાક્ષીથી તમને મ્હારાં અર્ધાંજના માનીશ. ”

આમ કહી તેણે પોતાના હાથમાંની વીંટી કાઢી પ્રભાવતીને પહેરાવી દીધી.

“ કુમાર ! તમારા વિયોગમાં આ પ્રેમ મુદ્રિકા મ્હારા અંતઃ-ત્માનું સમાધાન કરશે. પહેરેગીરને લાલચ આપી મ્હેં વશ કર્યો છે

માટે નિર્ભયતાથી તમે મહારી પાછળ પાછળ આવો. ” આમ કહી હાથમાં બત્તી લઈ પ્રભાવતી આગળ ચાલવા લાગી અને ઢોલો તેની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યો. બન્ને જણ પેલી અંધારી ઓરડીની બહાર નીકળી એક સુરંગમાંથી બહાર નીકળવા લાગ્યાં. એ સુરંગ બસો કદમ જેટલી લાંબી હતી તથા તેમાંથી બે માણસ સાથે જઈ શકે એટલી જ એ પહોળી હતી. સુરંગને નાકે આવેલું ક્ષેપાંડી દ્વાર ખુલ્લું હતું. તથા ત્યાંથી બગીચામાં જવાતું હતું. પ્રભાવતીએ ઢોલાને ઉઠેશી કહ્યું, “ તમે બગીચો વટાવી દક્ષિણે અડધા ગાઉને અંતરે મહાદેવજીનું જે જીર્ણ મંદિર આવેલું છે ત્યાં જાઓ. ત્યાં આવેલા એક પીપળા પાસે મહેં મહારા વિદ્યાસુ માણસને સંગેલા ઘોડા સાથે તૈયાર રાખ્યો છે. તેની પાસે જઈ સકેતનો ‘નિર્ભય’ શબ્દ ઉચ્ચારશે એટલે એ માણસ ઘોડો તમારે સ્વાધીન કરશે. તમે ઘોડે ચઢી આ રાજ્યની સરહદમાંથી જેમ બને તેમ ઝડપથી પસાર થઈ જાઓ. ”

“ આમ કહી સજળ નયને પ્રભાવતી ઢોલાના મુખ તરફ જોઈ રહી. પ્રિયતમના વિયોગ શોકથી તેનું અંખળા હૃદય ભરાઈ આવ્યું હતું. તેના મનમાં ભાવને સમજી જઈ ઢોલાએ તેને સુખન કરી કહ્યું, “ બહાલી, આ જાદગીમાં સુખમાં કે દુઃખમાં તમારા મધુર સ્મરણને હું ક્ષમ્યકાળ માટે પણ નહીં ભૂલી શકું. ”

ભુલી જવાતી છો બધી લાખો કિતાબો સામટી,

જેયું ન જેયું છો બને જે એક યાદી આપની

આમ કહી ઢોલાએ પોતાનો ભાવ છુપાવવા બીજી તરફ જોઈ ચાલવા માંડ્યું; કેમકે તેની આંખોમાં પણ આંસુ ભરાઈ આવ્યાં હતાં. ઢોલો પોતાની દષ્ટિ મર્યાદાથી દૂર થયો ત્યાં સુધી પ્રભાવતી

આપણું ભરી આંખે તેના તરફ જોઈ રહી. અત્યાર પુર્વેજ તેણે પેલી બાળી યુઝાવી નાખી હતી. હોલો અદ્વય થયા પછી આસમાની આકાશ તરફ જોઈ ગદગદ કંઠે પ્રભાવતીએ કહ્યું “ હે અનાથના નાથ ત્રિપદભંજન વિશ્વેશ્વર ! તમે મ્હારા પ્રીયતમની સદૈવ રક્ષા કરજો એવી અનન્ય ભાવથી તમણે ચરણોમાં મ્હારી પ્રાર્થના છે.

આમ કહી અંતરના ઉંડાણમાંથી એક નિશ્વાસ મુકી પ્રભાવતી ધીમે પગલે રાજમહાલય તરફ જવા લાગી. પાઠક ! આ પ્રેમી જોડાનું ફરીથી મિલન થશે કે ?

પ્રકરણ ૯ મું.

વિલક્ષણ યોગાયોગ.

લપંટસિંહે પોતાના માણસો માર્કત માર કુમારીને ગિરફતાર કરી ઘણે દુર મોકલી દીધી હતી. જ્યારે એ શુદ્ધિમાં આવી ત્યારે આસપાસનો દેખાવ જોઈ તેના હોશકોશ ઉડી ગયા એ સ્થળની ભયંકરતા ભલભલા ભડવીરના પાપાણુ સમગ્રજ હૃદયને પચુકંપવી એવી હતી એટલે પછી માર જેવી એક રાજકુમારીનું રમણીહૃદય-કંપી ઉઠે એમાં શી નવાઈ ? વાંચકોએ અતીસથ ભયંકર રમણી કાંઈક અંશે કલ્પના કરી શકે એ હેતુથી અમે તેનું થોડું વર્ણન અત્રે કરીએ છીએ.

એ સ્થળની ઉપરના ભાગમાં આસપાસ ફરતું પંદર માઇલ જેટલા ઘેરાવાનું એક બચ્ચનક અરણ્ય આવેલું હતું એ અરણ્યમાંથી

જનમાનવ પસંદ થઈ શકે એવો એક પણ માર્ગ નહોતો. વીવીધ પ્રકારના જંગલી ઝાડો અને કાંટેરી વેલોનો એ જંગલમાં સમાવેશ થયેલો હતો. એ અરણ્યમાં અનેક સ્થળે એવાં વૃક્ષવૃક્ષોમાં નીચ જીવ આવેલાં હતાં કે જેને મધ્યાન્હનો પ્રચાર સુર્ય સુદાં ભેદી શકતો નહીં સિંહ, વાઘ વર સર્પ વગેરે પ્રાણનાશક તેમજ ઝેરી પ્રાણીઓનો એમાં નીવાસ હતો. એ જંગલમાં કોઈ પણ માનવથી પ્રવેશ થઈ શકતો નહીં હોવાથી તેને આશ્વપાસના પ્રદેશના લોક તૃતીયા જંગલ જેવા ઉપનામથી ઓળખતા હતા. એ સ્થળે કેવળ પ્રેત પિશાચોનું તાંડવ નૃત્ય ચાલતું હોવું જોઈએ. એવીજ ગ્રામ્ય જનોની પ્રખળ માન્યતા હતી મધ્ય સ્થળે આવેલું ઘણું કાળનું પુરાતન જીર્ણ થઈ ગયેલું કાળીકાદેવીનું મંદીર. એ જંગલની ભયંકર તામાં વાલક્ષણ વધારો કરતું હતું મંદીરની અંદર કાળીકા દેવીની પુજા કરનાર કોઈ પુજારી નહોતો. એ મંદીરે ખંડેરનું રૂપ ધારણ કરેલું હોઈ તેના પથરો આસપાસ ખસી પડવા લાગ્યા હતા. મંદીરની ચોતરફ જંગલી વનસ્પતિ ઊંચી નીકળી હતી અને ઘુણ ઢેકાઓનો ઢગલો થયો હતો મંદીરની અંદર એક ગુપ્તદ્વાર હતું તથા તેના ઉપર પથરોનો ઢગલો થયેલો હોવાથી એ દ્વારની અગ્નિપ્રવાહ કોઈ પણ માણસને ખબર નહોતી. એ દ્વારની અંદર એક મ્હોતી સુરંગ આવેલી હોઈ તેની લંબાઈ લગભગ અડધા માઇલ જેટલી હતી એ સુરંગને ભેદી ભોંયર કહેવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ અતીશયોક્તિ જેવું નહોતું સુરંગની યોજના એવી અતુલામયી થયેલી હતી કે તેમાં સુર્યના સામાન્ય પ્રકાશનો વિસ્તાર થવા છતાં એ પ્રકાશનો પ્રવેશ ક્યાંકી કેવી રીતે થતો હતો. એ કોઈ જાણી શકતું નહીં સુરંગ વટાવ્યા પછી જમીનના ચણમાં પથરોથી બનેલું એક

મોટું ખંડેર આવતું હતું. એ ખંડેર પત્થરોની આડી અવળી દિવા-
લોથી વિભક્ત થયેલું હતું. તથા તેમાં પ્રેતપુરીની યોજના કરવામાં
આવી હોય એવો ત્યાં પડેલી વસ્તુઓ જોતાં લાસ થતો હતો. ઘણે
સ્થળે ન્હાનાં મોટાં હાડકાંના ઢગલા થયેલા હતા તથા જૂદા જૂદા
આકારમાં હાડપિંજરો માનવ દેહ ધારીના ભયંકર નાશવંત રૂપાંન-
રનો પરિચય કરાવતાં હતાં.

એ સ્થળે એક ખુણામાં રાખોડીનો મોટો ઢગલો થઇ રહેલો
હોવાથી ત્યાં કોઇએ પહેલાં અગ્નિ સળગાવ્યો હોય એવો લાસ થતો
હતો, એ હાડપિંજરો, હાડકાં, રાખોડીનો ઢગલો વગેરે વટાવી આગળ
જતાં એક સ્થળે ઘાસની શય્યા બિછાવેલી હોઇ તેના ઉપર મારૂ
પડેલી હતી. ત્યાં પાણી પીવાની તથા ખોરાકની જરૂર જેટલી સામગ્રી
હતી તથા એક બાજુએ જમાનાની ખાધેલા, ઉમ્મરે આધેડ થયેલી
કાળી સીદણ જેવી એક સ્ત્રી નાકનો અવાજ બોલાવતી જમીન ઉપર
જ ધસધસાટ ઉંઘતી હતી. તેની મુખાકૃતિ તથા શરીરના અવયવો
એવા તો કદરૂપા હતા કે જો તેને જીવતી યુડેલની ઉપમા આપવામાં
આવે તો તેમાં લેશ પણ અતિશયોકિત ન ગણાય. તેણે પહેરેલું
વસ્ત્ર એટલું બધું મલિન હતું કે, જાણે કે તે ઘણા લાંબા વખતથી
ધોવાયુંજ ન હોય. છાતી પરનો ભાગ ઉઘાડો હોઇ બન્ને સ્તન લાંબા
થઇ ગયેલા ઝુલી ગયેલા તથા નાભિસુધી પહોંચેલા દેખાતા હતા.

મારૂંએ જામત થઈ ઉપરોક્ત સ્થળની ભયંકરતા જોઇ તથા
તેથી તે આબી બની ગઇ. પોતે કેવી રીતે ક્યાંથી અત્રે આવી ચડી
હતી અગર તો તેને કેવી રીતે અહીં લાવવામાં આવી હતી એ થોડા
વખત સુધી તે ચાલ કરી શકી નહિ, મુઝાં કિંવા બેશુદ્ધિનો નિયમ

જ એવો છે. મુશ્કિલ માણસ જાત્રા થતાંની સાથેજ પૂર્વ ધટનાંની કારણ પરંપરા યાદ લાવી શકતું નથી. મારુએ થોડા વખત મુશી વિચાર કર્યો ત્યારેજ લંપટસિંહની વિષયાધિતા અને અત્યાચારને ઇતિહાસ તેને યાદ આવ્યો, પોતે કેટલા વખત મુશી બેહોશ રહી હતી એ તે કદાપી શંકા નહિ, છતાં તેનું શરીર અતિશય થયેલું અનુભવમાં આવવાથી પોતે ઘણો વખત બેહોશ રહેલી હોવી જોઈએ એમ તેને વિચાર્યું.

આ પ્રસંગે વર્તમાનને વિસારી ભૂતકાળના વિચારો કરવા નિર્થક હતા, વર્તમાનકાળની વિલક્ષણતા અને ભવિષ્યકાળની ભયંકરતાના વિચારોથી માંડ અત્યંત શોકાતુર બની ગઈ. દુર પેલી ચુડેલને ઊંઘતી જોઈ, એક વખત આસંપાસ નજર ફેરવી અતિશય અશક્તિ હોવા છતાં માંડ ઉઠી ઉભી થઈ તથા ધીમા પગલે એ રથગની પરિસ્થિતિ જોવા આગળ વધી. ઉપર વર્ણવેલી પરિસ્થિતિ જોઈ ધનકતા હૃદયે અને કંપતા શરીરે માંડ પાછી અસલ રથગે આવી બેઠી તથા પોતાના મન સાથે કહેવા લાગી, “ અફસોસ, ભાગ્યયોગથી હું એક રાજનન્દિની આજે આ પ્રેતપુરી જોવા ભયંકર રથગે બંદિની થઈ પડી છું, વિષયથી અંધ બનેલા લંપટસિંહ અહીં આવશે તો હું મહારા સ્ત્રીધર્મનું રક્ષણ કેવી રીતે કરી શકીશ ? અહીં કાંઈ મારી મદદે આવી શકે એવો સંભવ નથી તથા આ પ્રેતપુરીમાંથી મદદ મળ્યા સિવાય હું મહાર જઈ શકું તેમ નથી. કુધા તુષ્ટાની વેદનાથી મહાઈ શરીર તદન અશક્ત થઈ ગયેલું હોવા છતાં આ રમણાન જોવા રથગે હું કેવી રીતે કાંઈ આઈ પી શકું ! એ નિર્દય નરદેહધારી રાક્ષસ ઘડીમાં અહીં આવી પહોંચી મહારા ઉપર ભુલમ ગુન્ગરશે

એવો મહેન ભ્રમ રહે છે. હે અપ્રાપ્તના નાથ! જેથી રીતે, ભર સભામાં તમે દ્રોષકીતાં ચિરપૂરી તેથી લાજ રાખી હતી તેવી રીતે મ્હારી પણ લાજ સખતો, સતી ધર્મ એજ સ્ત્રી જીવનની શોભા છે. સતીત્વધર્મ ગુમાવી બેઠેલી સ્ત્રી એ સ્ત્રી નહિ પણ કલંકની પ્રતીક છે. એટલા માટે જ સાક્ષીમાં કહ્યું છે કે, આત્મકાળમાં માખાપે યૌવનકાળમાં પત્નીએ અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્રોએ સ્ત્રી જાતિના ધર્મની રક્ષા કરવા સાધન રહેલું જોઈએ. સતીત્વ એ કાચ જેવું છે. તે એક વખત ભાંગ્યા પછી પુનઃ સંધાતું નથી.

સતી ઇચ્છે છે પતિચરણની સેવા;
એને અન્ય વિષયની નહિ કંઈ લેવા દેવા; સતી
પતિ કાયાની સતી છે શાળી ડાયા
સતી નાર તણા ગુલુ ત્રિભુવન માંહી ગવાયા
સતીને મન પતિએ મીઠા મેવા
પતી પ્રભુ છે સતી તણો ને દેવાધી દેવા સતી

હું કુમારીકા હોવા છતાં ખરી રીતે દોહારાયની વાગ્દત્તા વધુ છે. બાવહારીક દ્રોષીથી હું લગ્ન ગ્રંથીથી ગ્રંથાયત્રી નહિ હોવા છતાં ધાર્મિક દ્રોષીએ દોહારાય સાથે જીવન પર્યંતને માટે મારો સંબંધ સ્થાયી ચુક્યો છે. કિશોર અવસ્થામાં ફક્ત એકજ વખત જોયેલી એ મનમોહન મુર્તિજ મ્હારી આરાધનાનું ધન છે. છતાં તેમણે મને છેકળ વિસ્મયી કેમ દીધી હતી એ હું સમજી શકતી નથી તેઓ એ સંબંધને જુલો બીજી કોઈ સફલાગી સ્ત્રીના પ્રાણેશ્વર તો નહિ થયા હોય ? ” આવાં અસંખ્ય વિચાર મારે ઠરઠી હતી. ફક્ત અમરાના તરકટથી દોહારાને મોહાની મૂર્તિ સહિત રાજ આગી અસાતવાસ

સ્વીકારવો પડ્યો હતો એ વિષયથી માંડ અગ્રાત હતી માંડની વિચાર-
માળા ચાલતી હતી એવામાં પેલી સીદણ જેવી ચુડેલ જંગી ઉડી
તથા આળસ મરડી માંડ પાસે આવી તેણે સંકેતથી તેને ખોરાક
લેવાનું જણાવ્યું છુધા તૃણાણી વેદના અસહ્ય થઇ પડેલી હોવાથી
ભાવે અભાવે માંડએ થોડો ખોરાક ખાધો અને પાણી પી લીધું ખરી
રીતે પેલી ચુડેમ જોખડી હોવાથી તેના સંકેતોનો સધળો મર્મ
માંડ સમજી શકતી નહિ વિવિધ પ્રકારના સંકેતથી એ ચુડેલ એવા
વિદુષ મુખભાવ દર્શાવતી કે જે જોઇ માંડના અંતઃકરણમાં અતિશય
તિરસ્કાર ઉપજતો હતો છેવટે માંડએ એ ચુડેલને પોતાની પાસેથી
દુર જવા જણાવ્યું એટલે તે તેની પાસેથી ચાલી ગઇ. એવામાં કાંઈ
આવડું હોય એવો પગલાનો ખડખડાટ સંભળાયો.

થોડા સમયમાંજ વિષયાંધ લંપટસિંહ માંડ પાસે આવી પહોંચ્યો
તેના મુખ ઉપર પ્રસન્નતા તેમજ દ્રઢતા દેખાતા હતાં તેણે નશો
કરેલો હોવાથી તેનું નાક તથા મ્હોં લાલચોળ થઇ ગયાં હતાં તેની
આંખોમાં એક પ્રકારનું કૃત્રિમ તેજ પ્રકાશનું હતું તેની ચાલ સ્થિર
નહોતી માંડની નજીક આવી વિજયી ભાવથી તેણે કહ્યું, “ રસવેલી
હવે રસિક વદ્ધલને તૃપ્ત ન તલસાવો તથા મ્હારા જીવનમાં જંગેલી
કામાગ્નિની જ્વાળાને જલ્દી ઝુઝાવો.

મૃગ લોચની એ મદ જરી ના રોષ અંતરમાં ધરો,
આલિંગી મહારા અંગને અંતરતણી પીડા કરો,
રસવેલી :રસના સાગરે પિયુંસાથ સ્થાન સદા કરો.
રમ રમ રતિ પ્રકટાવી રસગસ ઉભય અંગો કરો,

જો મ્હારી ધમ્મજા તૃપ્ત કરશે તો તમને સહજ પશુ દુઃખ દેવામાં નહિ આવે. ”

મારૂંએ સહજ પશુ વિચારિત થયા સિવાય કશું; “લંપટસિંહ પ્રેમ એવી વસ્તુ છે કે, તે બળાટદારે મેળવી શકાતી નથી. પ્રેમ એ સ્વર્ગની સામગ્રી છે તથા કોઈ બાબતોથી વિનુદ્ધ માણસજ યથાર્થ પ્રેમને ઓળખી શકે છે. ”

“ સુંદર ! તમારે માટે મ્હારા હૃદયમાં અપાર પ્રેમ છે ” લંપટસિંહે સહજ નમ્ર સ્વરે કહ્યું.

“ એ પ્રેમ નહિ પરંતુ પાશની વાસના છે. વાસનાના બૂખ્યા માણસોને પ્રેમ શું ચીજ છે એવી કલ્પના પશુ હોતી નથી. વાસના તૃપ્ત થતાંજ મોહાધીન માણસનો મોહ છુટી જાય છે; પરંતુ ખરા પ્રેમની સ્થિતિ હિલટી છે. ખરા પ્રેમિક કદાપિ બદલાની આશા રાખતો નથી. જ્યાં બદલાની આશા હોય છે ત્યાં સ્વાર્થ છે. પ્રેમમાં સ્વાર્થની મંઘ પશુ હોતી નથી.

આલે ના બદલો કદિ દષ્ટ કુસુમ નિજ વાસ;
પ્રેમીને પ્રેમી પૂજે નહિ બદલાની આશ,

“ ખરા પ્રેમજનું નામજ સ્વાર્થજ છે. ” મારૂંએ પ્રેમના અર્થનું સ્પષ્ટિ કરણ કરતાં કહ્યું.

“ સુંદર ! તમે જે પ્રેમની વાત કરી છે તે કેવળ કલ્પનિક પ્રેમ છે. આ સંસારમાં તો સુંદર યુવક યુવતીઓના સ્નેહમિલનથીજ પ્રેમની ઉત્પત્તિ થતી સમજવામાં આવે છે. દેવાધિદેવ સુદાં રૂપવતી

સુંદરીને જોઇ લોભાયા હતાં તો પછી મહારા જેવો એક મૃત્યુવીરનો માનવી તમારા જેવો અપ્સરાના રૂપ પર મુગ્ધ થાય એમાં નવાઈ જેવું શું છે ? વળી તમે હજી કુમારિકા છો. તમારી દેહલતાને હું અનાયત પુષ્પની ઉપમા આપું છું. મહારી સાથે રસવિલાસ ભોગવવાથી તમે અન્યાય કરો છો એમ નહિજ કહી શકાય. ” લંપટસિંહે ઉત્તર આપતાં કહ્યું.

“ ના, તમારી ભુલ થાય છે. હું દોષારાધ નામના એક રાજા કુમારની વાગ્દત્તા વધુ છું, વળી મ્હને જો કદાચ તમે કુમારિકા માનતા હો તો પણ માતા પિતાની અનુમતિ મેળવ્યા સિવાય કોઇ પણ પુરૂષ મહારા હાથની માગણી કરી શકે તેમ નથી. તે ઉપરાંત સરખા દરબજાનાં તથા સરખા યુજી સ્વભાવનાં નરનારીઓનાં લગ્નજ શોભે છે. માન સસરનો હંસ હંસિણી છોડી કામઢીને નથી મહાતો ” માણે લંપટસિંહનો ભ્રમ દૂર કરવાના આશયથી કહ્યું.

“ ત્યારે તમારી નજરે હું કઇ રીતે ઉતરતો છું ? હું રૂપવાન કાંકડો જીવાન છું. મહારો તમારા તરફ અવધૂનીય પ્રેમ છે. તમે ક્યાં નથી જાણતાં કે,

જિંઘ ન જીએ તુટી ધાટ, જીએ ન જીએ ટાલે ભાત;

પ્રાસ ન જીએ ધોળી ધાટ, પ્રેમ ન જીએ ભલે કમળ;

લંપટસિંહનાં આ વચન સાંભળી માણે કહ્યું, “ એ બધું ઉદાહરણ તમારા જેવા વિષયાધોને માટે છે. ખાકી ખરી વાત તો એ છે કે,

જે ક્રમ પ્રેમ ત્વંશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે પ્રેમ એ
અકિતનું પ્રથમ પમથીઉં છું તથા અકિતથી તથા ભવ ઉત્પન્ન
થાય છે. લંપટસિંહ ! હજી પણ હું તમને વિનંતિ કરું છું કે,
મનમાંથી આ નાશવંત રૂપનો મોહ દૂર કરો અને સનમાર્ગે સંચરો.

જે જન્મને કરિકર કહે તે મલિન જળ આગાર છે,
કંચન કલસસ્રમ કુચ આ જે ગ્રંથીઓનો બાર છે;
સુંદર જણાતી ચામડીમાં હાડપિંજર સાર છે;
કાયા નથી આ કામિનીની નરકનો અવતાર છે.

લંપટસિંહ ! જે માણસ હો તો હજી પણ વિચારો અને
અશ્વર્થનો બાર શિરપર ન વધારો. “ માટે પાપજીવર ઉપદેશામૃતનું
જુલા સિંચન કરવા માંડ્યું.

“ કુમારિ ! કામદેવતાની કળાથી તમે અજ્ઞાત હોવાથીજ આવાં
વચન ઉચ્ચારો છો. કેમ કે,

એ કામ કેસ મોહમંત્રે હોશ ઉડી જાય છે.
હાત્રી મહીં કંઈ થાય ભોજન પાન પણ વિસરાય છે.

મહારી ઇચ્છા એક વખત પૂર્ણ કરો એટલે પછી હું તમને
આ ભયાનક રથળેથી તમારી ઇચ્છા હસે ત્યાં લઈ જઈશ. ” લંપટ-
સિંહે પોતાનો નિશ્ચય નજી છોડ્યો.

“ મૂને લાગે છે કે, તમને વધુ સમજવવાનો પ્રયત્ન કરવો
જુલા છે. ચિંતા નહિ. તમે આહો તેહનો જીવ્ય મુજરો તે પણ હું.

મહારા ધર્મનો ત્યાગ કરનાર નથી; મહારા દેહમાં જીવ છે ત્યાં સુધી
તો તમારી પાપી વાસના સફળ થનાર નથી.

તીર કે તસ્વારના આધાતથી ડરતી નથી;
ખંજર ચલાવો તોય ભય લવલેશ હું ધરતી નથી.
સતી નાર છોડી ધર્મનો ખીજો પતી કરતી નથી.
જે વરી એકજ નારને તે અન્યને વરતી નથી. ”

મારૂં પણ પોતાનો ટેક ન છોડ્યો.

“ નાદાન કુમારિકા ! મહારા પ્રખળ પરાક્રમનો તને પરિચય
નહિ થાય ત્યાં સુધી તું મહારૂં કહું માનનાર નથી. હજી વિશેષ દુઃખ
સહન કરવાની ત્હારી મરજી હોય એમજ લાગે છે. ઠીક છે, જોઈ
લે ત્યારે. ” આમ કહી લંપટસિંહે કમરપટ્ટામાંનો તમચો બહાર
ખેંચી કાઢી એક તરફની દિવાલમાં ગોળીઆર કર્યો. તમચામાંથી
ગોળી છુટતાં એક ભયાનક અવાજ થયો તથા દિવાલમાં જે સ્થળે
ગોળી વાગી હતી ત્યાંથી ઘણા પત્થરો નીચે પુટી પડ્યા. ત્યાં આગળ
એક ભયાનક અધારાવાળું ભોંયરૂં આવેલું દેખાતું હતું. તેમાં પ્રકાશનું
ચિન્હ શુદ્ધ નહોતું. લંપટસિંહ ચરચર કંપતી મારને તેનો હાથ
પકડી બળાતકારે પેલા ભોંયરા તરફ ખેંચી જવા લાગ્યો. પેલી ચુડેલ
ખડખડાટ હસવા લાગી એવામાં પાછળથી કોઈએ શુદ્ધ અવાજ
કહ્યું, “ ખબરદાર ! એક પણ પગલું આગળ વધીશ તો જીવશી
જમશ. ”

લંપટસિંહ સ્થિર થઈ જઈ પોતાના ગુપ્ત સ્થાનમાં આવેલા

એ બેદીમાણસ તરફ ટગર ટગર જોઈ રહ્યો એ બેદી માણસના હાથમાં બરેલો તમચો હોઈ તે તેણે લપટસીંહના લલાટ તરફ તાકી રાખ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

મિલન અને લગ્ન.

જે માણસને જોઈ વિષયાંધ લપટસીંહ વીરમીત અને લખ બીંત બની ગયો હતો તે બીજો કોઈ નહીં પરંતુ ઢોલો હતો પ્રભાવતી પાસેથી છુટો પડી ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે ફરતો ફરતો તે આ તરફ આવી ચડ્યો હતો તથા દુરથી તેણે લપટસીંહને મંદીરની ગુફામાં પ્રવેશ કરતો જોઈ સંદેહશીલ બની તેનું અનુસરણ કર્યું હતું ઢોલાનું શરીર કસરતખાળ હતું તથા હમણાં તે સમ્રાટ હોતો તેથી તેની સલામે થઈ જીવનું જોખમ ખેડવાનું સાહસ લપટસીંહ કરી શક્યો નહીં લપટસીંહે ચાલાકીથી કામ કાઢી લેવાના વીચારથી કહ્યું હે નરયુવક હું તમને ઓળખતો નથી તથા મ્હે તમારી સહજ પથુ વીરહતા કરી નથી છતાં વગર રજાએ તમે અહીં આવી મહારા કામમાં ખસેલ કરો છો એ બાબતથી નથી ઢોલાએ નિર્ભય ચિતે અને દૃઢ કંઠે કહ્યું ત્યારે એક નીરાધાર અખળા ઉપર જીલમ ગુજારવો એ શું બાબતથી છે કે ?

વીર પુરુષે અમળા ગણાવી આ જાતની સ્થિતિ કરવું જોઈએ તેને જાણે તું તેના ધર્મનો નાશ કરવા ઇચ્છે છે. સાદું થયું કે હું અણીના વખતે તને જોઈ શક્યો છું અને તેથી એક સતી આંતો ધર્મ બચાવવાનું પુણ્ય હું પ્રાપ્ત કરી શક્યો છું.

આ વાક્યોના ઉત્તરમાં શું કહેવું એ લંપટને સુઝ્યું નહીં. ઢોલાપર તેને અતીશય ક્રોધ ઉપજ્યો; પરંતુ એ કાંઈ મનમાં જ સમાવ્યા શીવાય તેનો છુટકો ન હતો. પીસ્તોલથી લંપટના કપાળ તરફ તાકી રાખી ઢોલાએ માર તરફ જોયું ટોતાના ઉદ્ધારકતા તરફની કૃતજ્ઞતાનો ભાવ મારની આંખોમાં પ્રકાશિતો હતો. ઢોલાની આંખો સાથે પોતાની આંખોનું મિલન થતાં ચરમાઈ ગયો. ઢોલાને મારતું મ્હોં પરિચિત જણાયું; છતાં ધણી વખતનો વિચાર ઢોલાની તે તેને ઓળખી શક્યો નહિ. તેણે સરળભાવથી કહ્યું, “ સુંદર ! નિર્ભયતાથી તમે મારી સાથે ચાલો. આ ગુફામાંથી જહાર નીકળ્યા પછી હું તમને તમે ક્ષેપી ત્યાં પહોંચાડીશ. ” આમ કહી કાંઈ વિચાર આવવાથી ઢોલા હાથમાં પિસ્તોલ લઈ લંપટ પાસે ગયો તથા માથા પરનો શિરપેચ કાઢી તેણે લંપટને મુસ્કેટાટ આંધી દીધો. પેલી ડાકણ જેવી સ્ત્રી તો લાગ આંધી ક્યારનીય નાસી ગઈ હતી.

લંપટને અંધનકુક્ષિ સ્થિતિમાં ત્યાંજ રહેવા દમ મારને પોતાની પાછળ આવવાનો સંકેત કરી ઢોલા આગળ વધ્યો તથા મારની સાથે ગુફાની જહાર લીધો. થોડે દૂર જઈ જઈને જ્યાં એક વૃક્ષની ખંચ નીચે ખેંચાં. ત્યાં ઢોલાએ પોતાનો થોડો આંધી રાખ્યો હતો. હવે ઢોલાએ માર તરફ જોઈ પૂછ્યું, “ સુંદર ! તમારું નામ શું છે ? ”

“ મ્હારું નામ માર છે તથા કમ્મ લખવતના રાણા રણમલ-
સિંહેજની તું એકની એક પુત્રી છું. ” શરમાતાં શરમાતાં મારએ
પોતાની ઝાંઝામાં આપી.

મારનું નામ સાંભળવામાં આવતાં ઢોલાને પુરાતન સ્મૃતિ યાદ
આવી, છતાં પોતે કાંઈ જાણતો ન હોય એવા ભાવથી તેણે પૂછ્યું.
“ જે નરપિશ્ચાએ વિષયાંધ બની તમારા ઉપર અત્યાચાર કરવા
માંડ્યો હતો એ પાપાત્મા કોણ છે ? ”

માર:—એ અમારા રાજ્યના કારભારીનો સ્વચ્છંદી દીકરો છે.

આમ કહી મારએ લખવતની લુચ્ચાઈની સમ્મળી હકીકત દ્વંકમાં
ઢોલાને કહી સંભળાવી.

“ તમારું લગ્ન થઈ ગયું હશે ? ” બેઠક દ્રષ્ટિથી માર તરફ
જોઈ ઢોલાએ કહ્યું.

આ પ્રશ્નનો માર લજ્જાને લીધે કાંઈ ઉત્તર આપી શકી નહિ.
ઢોલાએ કહ્યું, “ કેટલાંક ચોકસ કારણોને લીધે મ્હારે તમને આ
પ્રશ્ન પૂછવો પડ્યો છે, માટે લજ્જાનો ત્યાગ કરી મ્હને યથાર્થ
ઉત્તર આપો. ”

“ જુઓ સાંભળો દુનિયાની નજરે હું અવિવાહિત હોવા છતાં
ધર્મની દ્રષ્ટિથી મ્હારો વિવાહ થઈ ચુકેલો છે. હિંદુનારી માટે એકજ
પતિ નિર્માણ થયેલો હોય છે. હું જ્યારે તદ્દન ન્હાની એટલે કે
સાત આઠ વર્ષની હતી ત્યારે મ્હારો વાકસંબંધ નરવરગદના રાણાની
સંમતિથી તેમના એકના એક કુમાર ઢોલારાય સાથે થયો હતો,
સંબંધ થયો ત્યારે મ્હેં કેવળ એકજ વખત મ્હારા નાથને આલોક

તમા પરલોકના દેવતાને જોયા હતા. ધણી કાળનો વિયોગ હોવા છતાં હું એ સંબંધની વાત બૂલી ગઇ નથી, છતાં મહારા દુર્ભાગ્યે મહારી આશા હજી પૂર્ણ થઇ નથી. હું ઉમ્મર લાયક થયેલી હોવાથી મને પરણાવી નિશ્ચિંત થવાની આશાથી ધણું માણસો તથા સંદેશા પિતાએ નરવરગઢ તરફ મોકલ્યા હતા, પરંતુ ત્યાંના મહારાજનું એકા-એક ખૂન થવાથી રાજ્યમાં અંધાધૂંધી થયેલી હોવાથી પિતાને કાંઈ સમાધાનકારક ઉત્તર મળ્યો નથી. મહારા ભાગ્યમાં શું નિર્માણ થયું છે એ હું સમજી શકતી નથી. ” આટલું બોલતામાં તો માફની આંખોમાં અશ્રુજળ ભરાઇ આવ્યું. દોલાએ સહાનુભૂતી દર્શાવતાં કહ્યું, “ સુંદરી ! ખેદ ન કરો. ઇશ્વરના મંગળ વિદ્યાનમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખો. વળી હું એક પ્રશ્ન પૂછું છું તેનો નિષ્કપટ ચિત્તે મને ઉત્તર આપજો કહો જોઈએ કે, જે દોલારાવ સાથે તમારો વાકસંબંધ થયેલો છે તે જો દેવયોગથી રાજકુમારમાંથી કંગાલ ફકીર બિજુક બની ગયો હોય તો તમે તેને પરણો ખરા કે ? ”

થોડા સમય સુધી માફ દોલાના મુખ તરફ જોઇ રહી. પછી તેણે કહ્યું, “ મહાશય ! દશાનું ચક્ર નિરંતર ફર્યાજ કરે છે. સતી સ્ત્રીને મન એકજ પતિ હોય છે. પતિ સેવામાંજ સ્ત્રી જીવનની સાર્યકતા છે. વિભાવ વિલાસ ભોગવવાની એહિક લાલસાથી જે સ્ત્રી પરણે છે તેનું પ્રેમ શું ચીજ છે તેની માહિતી હોતી નથી. પ્રેમી-જનો એક બીજાના પ્રેમમાં જંગલની ઝુંપડીમાં પણ સ્વર્ગીય આનંદ અનુભવે છે. જર બાજરાનો સુકકો રોટલો તેમને અમૃતથી પણ અધિક સ્વાદીળ લાગે છે. સાચી સ્ત્રી પતિના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી રહે છે. પતિના રોદ આગળ સ્વર્ગના અપ્રશ્નને પણ તે ધ્રુવ સમજે છે. ”

આ વચનો સાંભળવામાં આવતાં ઢોલો પોતાના મનમાં ધણો હરખાયો. તેણે હવે ભેદ નહિ રાખતાં મારને પોતાની ઓળખાણ આપી તથા પોતાના પર ગુજરેલી સઘળાં હકીકત નિષ્કપટ ચિતે તેણે તેને કંહી સંભળાવી. પ્રભાવતી વાળી વાત પણ તેણે માફથી છુપાવી નહિ પોતાનો કારાગૃહમાંથી કેવી રીતે ઉદ્ધાર થયો હતો તે સુધ્ધાં તેણે કહ્યું. એ હકીકત સાંભળી હર્ષ ધેલી બની માર ઢોલાના કંઠમાં ભેટી ઘડી. એક જ ક્ષણમાં તેની સઘળી વેદના બાળે કે દુર થઈ ગઈ. હૃદયમાં પણ ધણાં વખતથી જે દાવાનળ સળગતો હતો તે પ્રિયતમના સ્નેહ સ્પર્શથી શાન્ત થઈ ગયો.

“તમારે બાદ રાખવું જોઈએ કે, મ્હારી પ્રતિજ્ઞા પાર પાડવી પડશે. જે હું પ્રભાવતીનો ત્યાગ કરીશ તો તે આત્મ હત્યા કરી જીંદગીનો અંત લાવશે.” ઢોલાએ વિમાસણમાં પડી કહ્યું.

“તમે તમને જેમ ઠીક લાગે તેમ કરો. તમારા કાર્યની યોગ્યતાવ્યવસ્થા વિચારવાનો મ્હને અધિકાર નથી. મ્હારો ધર્મ તમારા ચરણોમાં તન, મન અને જીવન સમર્પણ કરવાનો છે.” એક પતિ પ્રાણી સાધ્વીને છાજે એવો માર્ગ ઉત્તર આપ્યો.

પછી બન્નેજણાં રાજધાનીમાં ગયાં. રાણા રણમલસિંહને અને તેની રાણીને ઢોલાના સમાગમથી અપુર્વ આનંદ થયો. તેઓ સઘળું દુઃખ જીતી ગયાં.

ત્યાર બાદ ઢોલાના આગ્રહથી રણમલસિંહે પોતાનું સઘળું સૈન્ય ઢોલાને સોંપ્યું. ઢોલો પિતાનું રાજ્ય પાછું મેળવવાની કામનાથી સૈન્ય લઈ નરવરગઢ બંધ પહોંચ્યો. નરવરગઢમાં ઘણી અંધાધુધી ફેલાઈ

મથેલી હોવાથી ઢોલાએ ઘણી સહેલાઈથી પિતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું તથા કુદ્ધ પ્રસંગે દુબ્ધ અમરો અને તેના બદમાશ સાથીઓ માર્યાં ગયા.

કુદ્ધમાં વિજયી થઇ ઢોલો વાજતે ગાજતે માતાને લઇ આવવા ગયો. એ વખતની માતા પુત્રની મુલાકાત કેટલી આનંદજનક હતી તે અજોઈથી દર્શાવી શકાય તેમ નથી.

ઢોલાની ખરી ઓળખાણુ પ્રાપ્ત થતાં પ્રભાવતીના પિતાએ પોતાના વર્તન માટે પશ્ચાતાપ દર્શાવ્યો અને ઢોલાને ઘણો સત્કાર આપી તેની સાથે પોતાની કન્યા પરણાવવાનો સંકલ્પ પ્રકટ કર્યો.

શુભ દિવસે ઢોલાએ પ્રભાવતી અને મારૂ સાથે લગ્ન કર્યું. પ્રભાવતી અને મારૂ સગી બહેનોના જેવા રનેહથી વર્તી ઢોલાની સેવા કરવા લાગી. દુઃખ પછી સુખ આવ્યું. પાપ પુણ્યના સંગ્રામમાં પાપનો પરાજય અને પુણ્યનો જય થયો. લંપટસિંહનું પાપ જાણવામાં આવતાં રણમલસિંહે તેને શિરચ્છેદની સજા કરી.

